

Izvorni znanstveni rad
UDK 262.12(497.5)
929 Beccadelli, L.
Primljeno: 1.6.2000.

NOVI PODACI O DUBROVAČKOM NADBISKUPU LUDOVICU BECCADELLIJU

ŽARKO MULJAČIĆ

SAŽETAK: Od ranih radova Josipa Torbarine o zaslugama dubrovačkog nadbiskupa Bolonjca Ludovica Beccadellija (1501-1572) za razvoj talijansko-hrvatskih književnih i kulturnih veza prošlo je sedamdeset godina. Potrebno je da se, u svjetlu novih saznanja, njegovi rezultati nadopune i revaloriziraju, te tako postanu shvatljivije neke pojave u našoj povijesti 17. stoljeća (I. Bandalović, B. Kašić, P. Ritter-Vitezović), nezaobilazne za svakoga tko se zani-
ma za pretvaranje hrvatskog naroda u naciju.

Naš ugledni komparatist, kroatist i anglist Josip Torbarina (1903-1986) otkrio je pred više od sedamdeset godina ulogu Ludovica Beccadellija (1501-1572) u povijesti talijansko-hrvatskih književnih i kulturnih veza.¹ Taj je učeni prelat proveo na dužnosti dubrovačkog nadbiskupa u Gradu nepunih pet godina (od 9. prosinca 1555. do nepoznatog dana u srpnju 1560. god.), no bio je u dobrim odnosima s Dubrovčanima ne samo prije, nego i poslije tog perioda (pa i nakon što je papa Pio IV. u drugoj polovici 1564. god. imenovao, po njegovoj želji, opata benediktinskog samostana sv. Jakoba, Talijana Crisostoma Calvinija, njegovim nasljednikom). L. Beccadelli i njegov krug javljaju se i u nekim kasnijim Torbarininim djelima, tako npr.

---

¹ Usp. Josip Torbarina, »Fragmenti iz neizdatih pisama nadbiskupa Lodovika Beccadellija, 1555-1564.« *Dubrovnik* 1/9-10 (1929): 320-340; Josip Torbarina, »Jedan dubrovački arhibiskup (Lodoviko Bekadeli, 1555-1560).« *Nova Evropa* 21/3 (1930): 180-192.

opširno (ali bez bitno novih podataka) u njegovoj londonskoj disertaciji (1931.)² i, usput, najmanje u trima poslijeratnim studijicama.³ Njime se, od Hrvata, u novije doba bavio Mijo Brlek.⁴ Posvećena mu je i jedna kratka leksikonska natuknica.⁵ Usput ga spominje i Kruno Prijatelj govoreći o slikarskim djelima (Dubrovnik, Šipan) njegova darovita prvog kapelana Pellegrina Brocarda.⁶ Iako je Torbarina bio proučio skoro svu tada postojeću literaturu⁷ i brojne neizdane rukopise (97 jedinica koje se sastoje od pisama i drugih od njega redigiranih tekstova što se čuvaju u Parmi), nijedan od spomenutih znanstvenika nije naslutio da "teškoće" koje je Beccadelli imao s nekim rimskim dostojanstvenicima nisu nastale samo s razloga što mu navodno samo jedan papa (Pavao IV., 1555-1559), kako se Torbarina (eufemistički) izrazio, nije bio "osobito sklon".⁸ Istina je bila mnogo "teže naravi": Beccadelli je od oko 1535. do smrti pripadao jednom neformalnom društvu kvaziistomišljenika koji se nisu slagali s nekim tradicionalnim i(li) na Tridentskom koncilu proklamiranim mišljenjima Katoličke crkve na raznim po-

² Josip Torbarina, *Italian Influence on the Poets of the Ragusan Republic*. London: Williams & Norgate, 1931: 243. Usp. prijevod Miroslava Bekera, »Talijski utjecaji na pjesnike Dubrovačke Republike.«, u: Josip Torbarina, *Kroatističke rasprave*. Zagreb: priredio Slobodan Prosperov Novak, Matica Hrvatska, 1997: 329-488. Hrvatski prijevodi soneta (i njihovih dijelova) koje su izmijenili Ludovico Beccadelli (za vrijeme boravka u Dubrovniku) i Michelangelo (iz Rima) potječu iz: Vladimir Nazor, »M. Buonarroti, L. Beccadelli i Dubrovnik.« *Hrvatsko kolo* 20 (1939): 113-123.

³ Usp. Josip Torbarina, »Dživo Marina Gundulića, dubrovački humanist i državnik, 1507-1589.« *Hrvatsko kolo* 23 (1942): 168-182 (v. sad: J. Torbarina, *Kroatističke rasprave*: 204-215); Josip Torbarina, »Oko engleskog prijevoda jedne Đurđevićeve pjesme.« *Zbornik radova Filozofskog fakulteta Zagreb, I*. Zagreb, 1951: 651-706 (v. sad: J. Torbarina, *Kroatističke rasprave*: 267-313); Josip Torbarina, »Zoranićeve Planine i ostale 'Arkadije'« *Zadarska revija* 18/5 (1969): 421-433 (v. sad: J. Torbarina, *Kroatističke rasprave*: 104-117).

⁴ Mijo Ivan Brlek, »Beccadelli, Lodovico.« *Hrvatski biografski leksikon* 1 (1983): 562-565 (s tri slike od kojih jedna predstavlja Beccadellijev portret u boji koji je izradio Tizian (Firenca, Galleria degli Uffizi).

⁵ N. N., »Beccadelli, Ludovico.«, *Hrvatski leksikon, I*. Zagreb: Naklada Leksikon i Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", 1996: 77.

⁶ Kruno Prijatelj, »Za biografiju Pellegrina Brocarda, slikara nadbiskupa Ludovica Beccadellija.« *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 8 (1984): 89-93.

⁷ Nedostajali su mu Daniele Farlati et Jacobo Coleti, *Illyricum Sacrum*, VI, Venetiis: apud Sebastianum Coleti, 1800: 230-242, i još neki manji naslovi, koje bilježi M. I. Brlek, »Beccadelli, Lodovico.«.

⁸ Usp. J. Torbarina, *Kroatističke rasprave*: 213. Torbarina je tu nešto bliže istini nego u ranijem radu (J. Torbarina, »Jedan dubrovački arhibiskup«: 182), u kome zapravo hoće reći da je njegovo imenovanje, po načelu *Promoveatur ut amoveatur*, bilo plod "vešte intrige zavidljivih dvorjanâ, kojima je cilj bio 'da prognaju Bekadellija na dalmatinske otoke'".

družjima (dogmatika, moral, ekleziologija, praktična politička strategija i taktika u odnosu na pristaše M. Luthera i drugih “neposlušnika” koji su se u početku smatrali “evangeličkom” frakcijom unutar vrlo elastično shvaćenog katoličanstva da se, nakon višedesetljetnih diskusija, odcijepi od Katoličke crkve i *de iure*). Glavne Beccadellijeve prijatelje (barem šest) prikazao je P. Brocardo na jednoj velikoj freski koja je krasila salon nadbiskupskog ljetnikovca na otoku Šipanu⁹ dok su se još dvojica: kardinal Iacopo Sadoletto (1477-1547)¹⁰ i tada jedini engleski kardinal Reginald Pole (1500-1558)¹¹ trebali njima pridružiti nakon što Carlo Gualteruzzi¹² pošalje iz Italije skice njihovih portreta,¹³ do čega, kako se čini,¹⁴ nije došlo. Kad Beccadelli

⁹ O toj je slici pisao Torbarina na nekoliko mjesta: J. Torbarina, »Fragmenti«: 321, 334; J. Torbarina, »Jedan dubrovački arhibiskup«: 186; J. Torbarina, »Zoranićeve Planine« (v. pretpisak u J. Torbarina, *Kroatističke rasprave*: 112-113); J. Torbarina, *Italian Influence* (v. prijevod u J. Torbarina, *Kroatističke rasprave*: 347). Vidi i: Gigliola Fragnito, *In museo e in villa. Saggi sul Rinascimento perduto*. Venezia: Arsenale 1988: 21-23, 51-52, 63, 111.

¹⁰ Taj je kardinal, koga ne treba miješati s Paolom Sadoletom, biskupom u južnofrancuskom gradu Carpentras, bio pobornik pomirenja katolika i protestanata prije nego ne bude kasno.

¹¹ Usp. o njemu bogatu literaturu koju navodi G. Fragnito, *In museo e in villa* (v. Indice dei nomi). Usp. i: N. N., »Pole, Reginald.« *The New Encyclopaedia Britannica*, vol. 9, *Micropaedia*. Chicago, 1995 (15. izdanje): 557.

¹² O tom starom prijatelju L. Beccadellija ne postoji članak ni u *Enciclopedia Italiana (EI)* ni u *Dizionario Biografico degli Italiani*. G. Fragnito, *In museo e in villa*: 100, sa žalošću primjećuje da mu dosad nije posvećena nijedna ozbiljna monografija. Donekle mogu pomoći: Ornella Moroni, *Carlo Gualteruzzi (1500-1577) e i corrispondenti*. Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1984; Ornella Moroni, *Corrispondenza Giovanni Della Casa - Carlo Gualteruzzi (1525-1549)*. Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1986. Potonja je knjiga sve prije nego “ispravno” izdanje.

¹³ Ludovico Beccadelli (Dubrovnik, 26. listopada 1559.) piše između ostalog Gualteruzziju: “... Sono stato alla nostra Villa di Giuppana ... la quale m'è stata più piacevole che l'altre volte, havendola trovata più bella del solito et con una compagnia mirabile che vi ha condotto un mio buon prete pittore d'antichi et de moderni, et fra gli altri vi sono li nostri R.mi Sig.ri Contarino et Bembo, et Fracastoro et Sannazaro, et Navaiero, con Vinetia appresso, fra quali il nostro m. Michelagnolo vivo, et quasi ragiona. Talch'io ne sto con molta consolatione. Et perch'a questa tela mancono anchora alcune braccia da tessere per compirla, vorrei che mi faceste havere il schizzo, se si potrà, del nostro Ill.mo Polo (sic!), et di Mons.r Sadoletto (sic!), acciò ch'in queste parti, ov'è il suo nome celebrato, sia ancho venerata l'effigie con questi altri suoi collegi” (*Autografoteca Campori*, L. Beccadelli, n. 52, Biblioteca Estense, Modena; vidi G. Fragnito, *In museo e in villa*: 63). Završetak tog pisma donosi M. I. Brlek, »Beccadelli, Lodovico.«: 564: “Havevo in animo di far questa Accademia a Predalbino, ma a Dio è piaciuto che si faccia in Schiavonia ...”. J. Torbarina, »Jedan dubrovački arhibiskup«: 186, prepričava taj odlomak na hrvatskome. Dio koji se tiče Michelangela prevodi: “kao da je živ i samo što ne progovori”. Po mom mišljenju ta je ogromna slika, koja je predstavljala grupu slavni ljudi iz antike i iz modernog doba, uključujući između ostalih i Beccadellijeve prijatelje (J. Torbarina, *Kroatističke rasprave*: 112, kaže da je u Beccadelliju Dubrovnik imao “svog malog papu Julija II., zaštitnika

spominje *akademiju* na Šipanu, onda on misli, idealno, samo na tu sliku (na kojoj je dugovječni Michelangelo (1475-1564) bio jedini još živi član u času njena nastanka).¹⁵ Time ne mislim reći da se dubrovački intelektualci nisu osobno sastajali sa svojim nadbiskupom (i članovima njegove svite) u nadbiskupskoj palači ili drugdje u Dubrovniku,¹⁶ iako na žalost dokumenata koji bi to mogli nedvojbeno dokazati jedva da i ima (kako je razvidno iz

---

umjetnosti", a u Broccardu "svog jako malog Rafaela"), sadržavala samo jednog tada živoguglednika. Stoga mi se prijevod "kao da je živ" ne čini ispravnim. Mom shvaćanju ide u prilog mišljenje G. Fragnito, *In museo e in villa*, koja u Navageru (tako ga bilježi na str. 51 i u indeksu, dok samo na str. 63 bilježi *Navagero*) vidi mletačkog humanista i službenog povjesnika Republike Andreu (1483-1529), a ne njegova prezimenjaka kardinala Bernarda (1507-1565), papinskog izaslanika na Tridentskom koncilu (koji je tada još bio živ). Ostala su petorica više manje poznata: Pietro Bembo (1470-1547) je čuveni petrarkist i autor prve normative gramatike talijanskog jezika te brojnih latinskih i talijanskih djela, koga je papa Pavao III imenovao, kao iskusnog diplomata, kardinalom (1539. god.), pa je tada Bembo naknadno bio zaređen za svećenika. Tvrdolinijaši (koji će nešto kasnije Bembov uzor, t.j. F. Petrarca, žigosati etiketom *dux et magister spurcarum libidinum*) zamjerali su papi to imenovanje ali ga nisu mogli spriječiti, jer su "umjerenjaci" u kardinalskom zboru tada imali većinu. Pravi oblik prezimena Contarini, tj. *Contarini*, odnosi se na venecijanskog učenog političara i diplomata Gaspara C. (1483-1542), koga je također Pavao III. (1534-1549) imenovao kardinalom (1535.). Kako je tek nakon toga Contarini primio tonzuru i niže svete redove, a tek 1537. celebrirao prvu misu, on je ispočetka pripadao skupini koja se zvala *cardinali preti*. Usp. Gigliola Fragnito, »Contarini, Gasparo.« *Dizionario Biografico degli Italiani* 28 (1983): 172-192. On je igrao veliku ulogu u Beccadellijevoj karijeri, jer ga je iste godine uzeo za svog tajnika (radeći taj posao sve do kardinalove smrti Beccadelli je stekao veliko diplomatsko i političko iskustvo, kako ćemo kasnije vidjeti). Ostalu je dvojicu Beccadelli cijenio kao poznate i opće priznate autore pjesničkih (Iacopo Sannazzaro, 1455-1530) i, uglavnom, znanstvenih djela (Girolamo Fracastoro, 1483-1553) iz starije generacije. Treba pripomenuti da je J. Torbarina, »Jedan dubrovački arhibiskup«: 186, pogrešno naveo naslov glavnog Fracastorova pjesničkog djela koje se zapravo zove *Syphilis sive de morbo gallico* (1530). O Michelangelu (čije ime Beccadelli bilježi u neknjiževnom obliku *Michelagnolo*) svi znaju najnužnije.

¹⁴ Ne postoji ni najmanja aluzija u dosad poznatim dokumentima da je do toga došlo. Treba dakle *ex silentio fontium* zaključiti da nije.

¹⁵ Vidi bilješku 13.

¹⁶ Od svih učenih Dubrovčana Beccadelliju je, čini se, bio najbliži Dživo Marina Gundulića. J. Torbarina, »Fragmenti«, ekscerpira iz njihove korespondencije pisma br. 2, 3, 12, te Beccadellijevo pismo guverneru grada Ancone Salvatoru Pacinu (od 2. svibnja 1556.) u kome mu preporuča gospare Benedikta i njegova brata Dživa Gundulića. Kad se Dživo Gundulić u srpnju 1556. za stalno vratio u Grad, to se dopisivanje privremeno prekinulo. Ne znamo je li se Beccadelli okoristio njegovom ponudom da se za vrijeme velikih vrućina (1556.) preseli u njegovu vilu u Gružu (nadbiskupski ljetnikovac na Šipanu tek se 1557. počeo renovirati). Nakon odlaska iz Dubrovnika, Beccadelli se pismima javljao Gunduliću s raznih adresa (v. J. Torbarina, »Fragmenti«: pisma br. 83, 92, 95; J. Torbarina, *Kroatističke rasprave*: 213-214).

Torbarininih studija i iz jedne njegove formulacije).¹⁷ Nijedan od poimence na slici spomenutih Beccadellijevih prijatelja nije apostazirao; jedan je, zbog svoje vjernosti papi doživio teške neugodnosti u svojoj domovini (R. Poleu je engleski kralj Henrik VIII. (1491-1547), koji mu nije oprostio što mu nije odobrio, kod žive prve supruge, drugi brak, a još manje što ga nije slijedio u otpadu od Rima, nego je iz Italije protiv njega djelovao, dao ubiti brata i majku),¹⁸ no neki drugi otišli su mnogo dalje (jesu li neki od tih bili također prikazani na spomenutoj fresci, nije više moguće ustanoviti).¹⁹

Zbog spomenutih razloga neće biti na odmet prikazati hrvatskom čitatelju "upotpunjenu" Beccadellijevu biografiju, tim prije što, na žalost, ni J. Torbarina ni M. Brlek nisu uzeli u obzir nijedno od brojnih djela o talijanskim "nemirnim" (blago ili ozbiljno) heterodoksnim katolicima koji za našu temu dolaze u obzir, a još manje o čistim "(arci)hereticima"²⁰ (mislim, naravno,

¹⁷ Koliko su ovi mogli koristiti talijanske, provansalske i druge knjige koje je Beccadelli primao iz Italije, teško je reći. Vijesti koje daje J. Torbarina, *Kroatističke rasprave*: 348-349, vrlo su uopćene. Vijest da u njegov dom dolaze ljudi "da čitaju talijansko pjesništvo, i također latinsko i provansalsko" (osobito Terencijeve komedije) nije, nažalost, dokumentirana. Sve se uglavnom svodi na jedan talijanski sonet, koji je Beccadelliju posvetio Sabo Bobaljević (vjerojatno pri Beccadellijevu odlasku za Italiju), i na sonet kojim je Beccadelli pokušao utješiti Lucijana Kabogu zbog gubitka jednog rodaka. Vrlo primamljivo zvuči Torbarinina slutnja (J. Torbarina, »Jedan dubrovački arhibiskup«: 187) da nije moguće precijeniti utjecaj "koji mora da je on imao na sve one Gunduliće, Gučetiće, Zamanje, Kaboge, Gradiće, Ranjine, i druge Dubrovčane, koje u pismima tako često spominje", ali bi nju trebalo precizno dokumentirati za svaki slučaj ponaosob, a ne samo za jedan ogranak prvospomenutog vlasteoskog roda.

¹⁸ U *The New Encyclopaedia Britannica*: 557, čitamo: "... Henry, in revenge for Pole's treasonous activities, executed Pole's brother, lord Montague, in 1538 and his mother in 1541" (iako je Pole bio bliski kraljev rodak). Opće je poznato da je Henrik VIII dao smaknuti svog kancelara Thomasa Morea, kardinala Johna Fishera, dvije od svojih sedam žena i mnoge druge koji su mu politički ili privatno bili nepoćudni.

¹⁹ Beccadelli je bio previše pametan da bi o takvim nazočnostima ostavio pismeni trag koji bi se mogao iskoristiti protiv njega u eventualnoj istrazi. Na "licu mjesta" to se danas ne može ustanoviti, jer je ljetnikovac u ruševnom stanju i služi kao staja.

²⁰ Usp. Gino Benzoni, *Gli affanni della cultura. Intellettuali e potere nell'Italia della Controriforma e barocca*. Milano: Feltrinelli, 1979; Gigliola Fragnito, *Memoria culturale e costruzione biografica. Beccadelli, Della Casa, Vettori alle origini di un mito*. Urbino: Argalia, 1979; Gigliola Fragnito, "Verso quali origini: il viaggio in Egitto di Pellegrino Brocardo", *Rivista Geografica Italiana* 86 (1979), 357-371 (vidi drugo izdanje u G. Fragnito, *In museo e in villa*: 109-158); Gigliola Fragnito, »Compositio memoriae: il museo di Antonio Giganti.«, u: *Scienze, credenze occulte, livelli di cultura, Convegno internazionale di Studi (Firenze, 26-30 giugno 1980)*. Firenze: Istituto Nazionale di Studi sul Rinascimento, Leo S. Olschki, 1982: 507-533 (drugo izdanje, u G. Fragnito, *In museo e in villa*: 159-214, sadrži i opsežan *Indice del museo di Antonio Giganti da Fossombrone, Milano, Biblioteca Ambrosiana*, str. 175-214); Antonio Rotondò, »Carnesecchi, Piero.« *Dizionario Biografico degli Italiani* 20 (1977): 466-476.

samo na naslove koji su izašli za života Brlekova, odnosno Torbarinina).²¹ Tim su se djelima pridružila, nakon 1986., još neka, vrlo značajna,²² koja upotpunjuju poznavanje dijapazona djelovanja manjinske struje uz Beccadellija, a nisu bila isključivo njena.²³ Toj su struji pripadali i neki kardinali, koji su bili odgovorni i za pripremanje i za tijek Tridentskog koncila (trajao je, uz prekide, od 1545. do 1563.), te za sprovođenje njegovih odluka, smjernica i inicijativa. Njihovi se “grijesi” nisu ticali samo crkvenog učenja, nego i “linije” (čvrste ili blage prema protestantskim crkvama i odgovarajućim državama). Beccadelli je, što nesamostalno (tj. kao tajnik kardinala Gaspara Contarinija), što osobno (npr. kao papinski delegat na Koncilu), više puta sudjelovao na sastancima na kojima je stav rimsko-njemačkih careva prema novim vjerama bio mnogo “pomirljiviji” nego onaj Katoličke crkve (pa su oni koji im se nisu dovoljno opirali riskirali da budu proglašeni, bez obzira na vlastitu pravovjernost, carskim simpatizerima, ako ne i agentima). Prije nego prijedem na stvar, spomenut ću da sam o vezama najvažnijeg Beccadellijeva suradnika, tj. njegova tajnika Antonia Gigantija (Fossombrone, 1535.- Fossombrone, 1598) s Dubrovnikom pisao na drugom mjestu, s obzirom da su se skoro sve one ostvarile nakon odlaska nadbiskupa, Gigantija i skoro svih ostalih suradnika u Italiju (sredinom 1560. god.), većina, dapače, nakon Beccadellijeve smrti.²⁴

²¹ Mijo Ivan Brlek je umro 1984. a Josip Torbarina 1986. godine.

²² Usp. G. Fragnito, *In museo e in villa* (u kome su tiskana, s manjim preinakama, nova izdanja dvaju poglavlja, objavljenih prvi put 1979, odnosno 1982.): Gigliola Fragnito, *La Bibbia al Rogo. La censura ecclesiastica e i volgarizzamenti della Scrittura (1471-1605)*. Bologna: Il Mulino, 1997; Alessandro Pastore, »Flaminio, Marcantonio.« *Dizionario Biografico degli Italiani* 48 (1997): 282 i 288; Adriano Prosperi, *America e Apocalisse e altri saggi*. Pisa-Roma: Istituti editoriali e poligrafici internazionali, 1999; Claudio Scarpati, *Dire la verità al principe. Ricerche sulla letteratura del Rinascimento*. Milano: Vita e pensiero, 1987 (osobito poglavlje “Intorno alle ‘Rime’ di Lodovico Beccadelli”, 45-126).

²³ Vrlo je zanimljivo kako su razne “oporbene” struje u talijanskoj Crkvi i filozofiji, npr. senakli u Viterbu, Modeni, Veneciji, Napulju (u posljednjem je španjolski filozof Juan de Valdés, oko 1490-1541, bio vodeća osoba), tumačili mišljenje po kome je spas duše moguć samo onima koji mu se nadaju isključivo od Božje milosti (*ex sola fide; giustificazione per fede*), jer dobra djela, ispovijed i dr. ne mogu pomoći onome koga je Bog u svojoj nedokučivosti predestinirao za pakao. Beccadelli i njegovi prijatelji i prijateljice (npr. pjesnikinja Vittoria Colonna) nisu se toliko udaljili od katoličkog učenja makar su o takvim idejama razmišljali.

²⁴ Usp. Žarko Muljačić, »Jako L. Sorkočević kao “opskrbljivač” talijanskih kolekcionara (1580.-1581.).« *Dubrovački horizonti* 31/40 (2000): 20-28. Za godinu smrti vidi: F. Mozzetti, »Giganti, Antonio.« *Dizionario Biografico degli Italiani* (u tisku).

Nisam pokušao kontrolirati arhivska i druga vrela u knjigama Gigliole Fragnito,²⁵ koja su, i što se tiče dokumenata u *Biblioteca Palatina* i *Archivio di Stato* u Parmi, puno bogatija od onih koje je tu u svoje doba imao na raspolaganju ili samo iskoristio Josip Torbarina. Ona su i brojnija nego ona razvidna iz popisa koji donosi Giuseppe Alberigo.²⁶ Moram spomenuti da *In museo e in villa* sadrži pet priloga, od kojih su zadnja dva tiskana u drugom neznatno izmijenjenom, odnosno bogato dopunjenom izdanju. Prva su tri objavljena po prvi put. Zovu se: "Ritornare al cuor suo", 11-28; "L'ultima visione: il congedo di Pietro Bembo", 29-64; "Il ritorno in villa: la parabola di Ludovico Beccadelli", 65-108. Iako se autorica ne drži strogo kronološkog slijeda, iz matematičkog značenja riječi *parabola* vidno je da je imanje u Pradalbinu, koje je *gens Beccatella* uspjela sačuvati, spona koja veže Beccadellija dječaka i Beccadellija starca. Tu je on u djetinstvu zavolio ne-taknutu prirodu i prve drugare, u mladosti uživao skupa s njima *otia litterarum*, da bi se tamo opet vraćao u kratkim predasima koje su mu dopuštala često dosadna i opasna *negotia* od 1535. do smrti. U svom nastojanju da dopunim sliku o njemu (što je neizravno, pišući o Pellegrinu Brocardu, započeo Kruno Prijatelj),²⁷ mogao sam birati dva puta: a) obraditi redom teme koje su ga privatno ili iz službenih razloga zanimale (interes za egzotične kulture: Amerika, Etiopija, Egipat, Otomansko Carstvo itd.; zabranjene knjige i pitanja cenzure;²⁸ Petrarca i još tri velikana čije je životopise napisao,

²⁵ G. Fragnito, *In museo e in villa*; G. Fragnito, *La Bibbia al Rogo*.

²⁶ Usp. Giuseppe Alberigo, »Beccadelli, Ludovico.«, *Dizionario Biografico degli Italiani* 7 (1965): 407-412.

²⁷ K. Prijatelj, »Za biografiju Pellegrina Brocarda«: 89-93.

²⁸ Iako to danas zvuči čudno, od 1559. do 1758. god. (uz kratku liberalnu pauzu od 1564. do 1567.), kad je papa Benedikt XIV. dopustio da Talijani, laici i svećenici, smiju posjedovati prijevod Biblije na talijanskom jeziku (uz uvjet da je snabdjeven bilješkama iz pera provjerenih katoličkih autora), to oko 190 godina nije bilo moguće. Usp. G. Fragnito, *La Bibbia al Rogo: passim*, osobito 197-198. To je praktički značilo da sve zabranjene knjige nisu *ipso facto* i heretičke, kako je razvidno iz uputa svećenicima iz pera Francesca Toleda (1621.), gdje između ostalog čitamo: "Hic tamen adverte, aliud esse legere libros prohibitos tantum, aliud libros haereticorum. Sunt enim multi libri prohibiti, qui non sunt haereticorum, ut Biblia in lingua vulgari, opera quorundam quae in Indice habentur", usp. G. Fragnito, *La Bibbia al Rogo*: 330. Slične su zabrane postojale (G. Fragnito ne kaže do kada) u zemljama španjolskog i portugalskog jezika. U ostalim, tj. u multikonfesionalnim državama bili su dopušteni prijevodi Biblije i(li) samo onih njenih dijelova (tzv. *perikopa*) koji se čitaju u toku mise (izvaci iz psalama, poslanica i evanđelja), kako vjernici i svećenici (od kojih brojni nisu znali latinski) ne bi bili oštećeni u odnosu na svoje inovjerne sunarodnjake. G. Fragnito, *La Bibbia al Rogo*: 27, donosi dosta nejasno formulirane podatke o broju znalaca latinskoga god. 1513. (valjda u Europi), po kojima samo 10%o laika razumije latinski.

završio ili počeo pisati u Dubrovniku,²⁹ i dr.); b) dati prikaz njegove životne “parabole” u kojoj je neželjeni boravak u Dubrovniku bio važna *stagione*, za koju je priznao, bez lažne kurtoazije, da je, slijedeći Rimljane koji su brojili godine od osnutka Rima (*ab urbe condita*), i on brojio godine “od dolaska u Dubrovnik”.³⁰

Neće biti na odmet istaknuti najvažnije “dionice” njegova života i projicirati ih na najvažnije datume u povijesti zapadne Europe, čiji su one bile infinitesimalni dio.

Bitna podjela zbila se za nj 1535. god., kada je postao tajnikom kardinala Gaspara Contarinija. Time je za nj završilo bezbrižno doba u kome se mogao do mile volje baviti ne toliko studijem prava i filozofije, koliko latinskim i talijanskim pjesništvom. Dva su perioda skoro podjednako duga (34 : 37 godina). Kako je Crkva u to doba sve više trebala pravne kadrove a Beccadelli dobre prihode kako bi mogao vratiti stari sjaj svojoj osiromašjenoj obitelji, motivi su im se slagali. Beccadelli je ubrzo shvatio da je za brzu karijeru potrebno da bude svećenik, bez obzira radi li se o Crkvi ili Papinskoj Državi: Francesco Guicciardini (1483-1540) bio je vjerojatno zadnji laik koji se uspio uzdići na najviša mjesta u papinskoj diplomaciji i u upravi nekih gradova i pokrajina u Papinskoj Državi (*Stato Pontificio*). Alberigo spominje da je Beccadelli nekoliko tjedana poslije smrti njegova “poslodavca” Gaspara Contarinija (koji je umro 24. kolovoza 1542.) prihvatio dužnost generalnog vikara za biskupiju Reggio Emilia na zamolbu biskupa Marcella Cervinija (1501-1555) koji je, kao kardinal, bio nužno potreban u Rimu (u travnju 1555. Cervini će postati papa i umrijeti niti dva mjeseca kasnije).³¹

²⁹ Beccadelli je u razdoblju od 1558. do 1559. završio biografiju G. Contarinija, koju je zbog smrti bio ostavio u nedovršenu stanju G. della Casa (1503-1556), napisao biografije P. Bemba i R. Polea, te prvu verziju životopisa F. Petrarce. One su prvi put mnogo kasnije tiskane. Usp. G. Alberigo, »Beccadelli, Ludovico.«: 411; G. Fragnito, *In museo e in villa*: 35, 43, 59 (i to 1746., 1753., 1799.). Poleova je tiskana prvi put nepoznate godine, a Petrarčina 1601 (1650). Neki priručnici navode da je napisao i životopis G. della Casa bez konkretnih podataka (vjerojatno se radi o zabuni nastaloj s razloga što je dovršio započeti životopis G. Contarinija iz pera tog autora). Još 1537. (usp. G. Alberigo, »Beccadelli, Ludovico.«: 408) napisao je u obliku pisma život Cosima Gherija, biskupa u Fanu, koji je izdahnuo na njegovim rukama, za koji se, na str. 413, kaže da je tiskan u: Giambattista Morandi, *Monumenti di varia letteratura tratti dai manoscritti originali di monsignor L. Beccadelli, arcivescovo di Ragusa*, I-II (u 3 sv.). Bologna, 1797-1804., gdje su izašla i ponovna izdanja svih četiriju važnijih biografija. Alberigo donosi i podatke o drugim i sljedećim izdanjima svih tih biografija, ali ni on ne spominje kad je izašlo prvo izdanje Poleove.

³⁰ *Ab eius in Illyricum adventu*; usp. J. Torbarina, »Jedan dubrovački arhiepiskop«: 186.

³¹ G. Alberigo, »Beccadelli, Ludovico.«: 409.

To je bila njegova prva pastoralna dužnost. Nastupio je u studenome iste godine i ubrzo (Alberigo ne kaže datum) shvatio da bi bilo dobro da primi tonzuru i niže svete redove. Je li i kada primio više svete redove i celebrirao prvu misu, Alberigo ne kaže, no sva je prilika da jest. Tako nešto nije u ono doba bilo neubičajeno. Kardinal Gasparo Contarini (1483-1542) imenovan je na tu čast 21. svibnja 1535., nakon čega je primio tonzuru i niže svete redove, a tek u lipnju 1537., dakle s navršenih 53 godine, celebrirao je prvu misu (Beccadelli je vjerojatno bio u tome mnogo brži od njega).

Pokušajmo sada dati okosnicu europske povijesti gledane iz Rima za doba 1535.-1572. Za to se vrijeme na Petrovoj stolici izmijenilo šest papa, od kojih su se prva tri odnosila vrlo prijateljski prema Beccadelliju, dok su im preostala tri (osobito četvrti i šesti) bili sušta suprotnost. Zvali su se: Pavao III. (Alessandro Farnese), rođen 1468., papovao od 1534. do 1549.); Julije III. (Gian Maria Ciocchi del Monte), rođen 1487., vladao od 1550. do 1555.; Marcel II. (Marcello Cervini), rođen 1501., papovao nepuna dva mjeseca u 1555.; Pavao IV. (Gian Pietro Carafa), rođen 1476., papovao 1555.-1559.; Pio IV. (Giovan Angelo de' Medici), rođen 1499., vladao od 1559. do 1565.; Pio V. (Antonio Michele Ghislieri), rođen 1504., vladao od 1566. do 1572.). S njima su vezani neki važni događaji u povijesti Crkve, koji su imali velikog utjecaja na povijest Zapadne i Srednje Europe (ne samo na njen katolički dio). Pavao III. odobrio je osnivanje isusovačkog reda (1540.), započeo protureformaciju i ponovno osnovao Rimsku inkviziciju (1542.) za koju se brinula Kongregacija Svetog Uficia, najvažniji od (kasnije sveukupno 14) rimskih dikasterija (službeno se zvala *Congregazione della Santa Romana e Universale Inquisizione*, kraće *Congregazione del Sant'Uffizio*).³² On je organizirao i Tridentski koncil koji je, nakon dugih priprema, započeo radom u prosincu 1545. u gradu Trentu (koji je tada pripadao Svetom Rimskom Carstvu Njemačke Narodnosti). Nakon dvaju dužih

---

³² Usp. Adriano Prosperi, »L'Inquisizione Romana.«, u: *Giornata di studio L'apertura degli archivi del Sant'Uffizio romano (Roma, 22 gennaio 1998)*. Roma: Accademia Nazionale dei Lincei, 1998: 15-29. Ti su arhivi bili *de facto* pristupačni i prije službenog otvorenja u 1998. god., tj. 1991.; čak nekoliko desetljeća ranije neki su istraživači (među kojima brojni ateisti i američki Židovi) mogli u njima raditi na osnovi posebnih dozvola. O svojim iskustvima u radu u njima referirao je Adriano Prosperi, »Una esperienza di ricerca all'Archivio del Sant'Uffizio.«, u: *Rendiconti. Serie IX, Volume IX, Fascicolo 3*, Roma: Accademia Nazionale dei Lincei, 1998: 433-468). Ta je kongregacija preuzela 1917. god. sve funkcije tada ukinute Kongregacije Indeksa da bi 18. studenoga 1965. god. bila preimenovana u *Congregazione per la Dottrina della Fede*.

prekida Koncil je završio radom u prosincu 1563. god. (preselio se bio u Bolognu 1547., prekinuo se 1549., da ga Julije III. ponovno smjesti u Trento 1551. godine, gdje je 1552. opet prekinut; zadnja mu je faza tu počela 1562.). Pio IV., koji je za razliku od Pavla IV. i Pija V. bio vrlo blag, nije volio Beccadellija, jer je u svojim mladim danima bio njegov prethodnik na dubrovačkoj nadbiskupskoj stolici a da Grada nije ni vidio, dok se Beccadelli zadržao u Dubrovniku relativno vrlo dugo, da bi zatim na Koncilu izbio obvezu za sve (nad)biskupe da rezidiraju u svojim sjedištima. Pio V. je odvojio pitanja cenzure iz kompetencije Kongregacije Svetog Uficia i osnovao Kongregaciju Indeksa (*Congregazione dell'Indice*) 1571/1572. godine.³³ Kako saznajemo iz monografije Gigliole Fragnito,³⁴ u 16. stoljeću bila objavljena tri indeksa: indeks Pavla IV. (1559.), Tridentski indeks (1564.), koji je bio nešto blaži od prethodnoga, i indeks pape Klementa VIII. (1596.); bilo je i nekoliko verzija prvog, indeksa pape Siksta V., i zadnjeg indeksa, koje nisu bile tiskane ili su, premda tiskane, povučene u zadnji čas. U periodu koji pratimo bilo je i nekoliko događaja koji su, barem za neko vrijeme, očuvali mir u nekim područjima (Augsburg, 1555.), smanjili otomansku opasnost (Lepanto, 1571) i rasplamsali vjerske borbe u jednoj velikoj državi (Bartolomejska noć, 1572.), koje su prestale Nantskim ediktom (1598.).

Da se vratimo Beccadelliju: nije opravdano smatrati ga u mladosti pripadnikom sljedbe koju G. Fragnito zove francuski *hésuchistes*, a u starijim godinama tzv. *nikodemitom* (tj. prikrivenim protestantom koji se u javnosti pravi katolikom). Njegova je osobnost bila mnogo kompleksnija, kao što će se vidjeti iz nekih dokumenata, ali katolikom nije nikad prestao biti (ni potajno).

Prije nego prijedemo na pojedinosti, dodajmo da je bitno popravio svoje financije za vrijeme dvaju dvogodišnjih nuncijskih mandata u Veneciji

³³ Usp. Silvana Seidel Menchi, »La Congregazione dell'Indice.«, u: *Giornata di studio L'apertura degli archivi del Sant'Uffizio romano (Roma, 22 gennaio 1998)*. Roma: Accademia Nazionale dei Lincei, 1998: 31-45. Ta je kongregacija djelovala od 1572. do 1917. Njeni spisi tvore otada dio Arhiva Kongregacije Svetog Uficia koji zaprema 27 velikih dvorana. Upute za snalaženje dugujemo njenom arhivistu Alejandru Cifresu, »L'Archivio storico della Congregazione per la Dottrina della Febe.«, u: *Giornata di studio L'apertura degli archivi del Sant'Uffizio romano (Roma, 22 gennaio 1998)*. Roma: Accademia Nazionale dei Lincei, 1998: 73-84 (korisni su i svi ostali prilozi u aktima simpozija od 22. siječnja 1998.).

³⁴ G. Fragnito, *La Bibbia al Rogo*.

(1550-1554). Tada je kod Tiziana naručio (za vlastiti novac) čuveni portret i poduzeo sve što je bilo potrebno da otkupi nekoliko krasnih palača u središtu stare Bologne (*Piazza Santo Stefano*) koje su, u doba dekadencije njegove obitelji, bile prodane (što mu nije bilo suviše teško: zadnji su vlasnici pristali na manju cijenu, jer su kao Židovi, silom tada uvedenih propisa (1555.) morali ići stanovati u geto). Istodobno, odnosno nešto kasnije, bio je dovoljno financijski jak da se upusti u renoviranje raznih obiteljskih objekata u Pradalbinu, osobito ljetnikovca (*Villa della Bora*) za koji je bio emotivno vezan. Obje su se “akcije” nadovezale jedna na drugu za vrijeme njegova nadbiskupovanja u Dubrovniku, pa stoga jedan priličan dio tada datirane korespondencije nema veze s dubrovačkom stvarnošću (a ni mnoga pisma napisana ili primljena prije prosinca 1555. i poslije lipnja 1560. godine).³⁵

Iz tih je razloga njegov privatni *Parnas* (koji bi po zdravoj logici bolje pristajao u Pradalbinu, gdje su ga mnogi od oslikanih, ako ne i svi, barem jednom posjetili), “zalutao” na Šipan. Na žalost ga odavna nema; izjeo ga je “zub vremena”. G. Fragnito s pravom ističe da je Brocardo kao pozadinu odabrao Veneciju, a ne Rim.³⁶ Beccadelli nije tako odlučio iz neke posebne ljubavi prema Veneciji, nego zbog liberalnijeg ozračja koje je tu vladalo; u Rimu je, najkasnije nakon 1555. god., bilo nezamislivo da se visoki crkveni dostojanstvenici zanose ljubavnom lirikom (ili još “gorim” pjesmotvorima rimskih poganskih pjesnika i njihovih humanističkih nastavljača),³⁷ odnosno

³⁵ Usp. G. Fragnito, *In museo e in villa*: 65-108, osobito str. 72-75 (ključne su riječi za prvi problem *casa del Giudeo*; Florio Sfori, Giacomo Sfori) i str. 74-76 (ključno je ime arhitekt i izvoditelj radova Bartolomeo Triachini).

³⁶ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 52.

³⁷ Već je 1538. G. P. Carafa, u povodu imenovanja P. Bemba kardinalom, navodno saopćio tadašnjem papi: *Padre santo, noi non habbiamo in collegio di bisogno di huomini che sappiano fare i sonetti*, usp. G. Fragnito, *In museo e in villa*: 29. Do 1553., kad je Ludovico Beccadelli pretiskao neka pisma svog dalekog srodnika Antonia Beccadellija-Bologna, nazvanog *il Panormita* (1394-1471), odvjetka istog roda koji se oko 1336. god. preselio na Siciliju, s vlastitim predgovorom *De origine et nobilitate gentis Beccatellae*, situacija se “pogoršala” do te mjere da se Beccadelli nije usudio javno priznati ni autorstvo ni editorstvo, već je dao na koricama upisati ime svog tada četrnaestogodišnjeg nećaka Pomponija Beccadellija. U pismu sirakuškom biskupu Girolamu Beccadelliju Bologni, kome je ta knjiga posvećena priznao je da je stvarni autor i editor. Slavni daleki rodak bio je vrlo ugledan: između ostalog osnovao je u Napulju *Accademia Antoniana* (koju je kralj kasnije preimenovao u *Accademia Pontaniana*); opasnost je ležala u tome što je on bio i autor zbirke vrlo raspojasanih latinskih pjesama, koja je izašla pod naslovom *Hermaphroditus* 1425. god. Nije se očito pristojalo da ugledni čovjek Crkve (tada papinski nuncij u Veneciji) javno figurira na knjizi autora koji je, u drugom djelu, svojom lascivnošću nadmašio Katula i Marcijala.

- *horribile dictu* - da oni osobno stvaraju takva (ne)djela. No "liberalna" opozicija nije nikad prestala postojati (Petrarca nije, uz par "izuzetaka", nikad dospio na Indeks kao npr. Boccacciov *Decameron*). Pošto je za mnoge naslove postojala mogućnost da se poprave (kategorija uvjetno zabranjenih knjiga koje su dobile oznaku *donec corrigatur*), cenzura je, kako je istakao Adriano Prosperi,³⁸ imala (a da to nije htjela) pozitivnih posljedica: omogućila je stvaranje književne kritike i kritičke, na vrelima bazirane povijesne znanosti.

Znanstvenost i tolerancija moraju vrijediti za sve a ne samo za "naprednjake" (ili za one koji misle da su takvi ili se takvima samo prave). Stoga od ostvarenja želje pape Ivana Pavla II., da se svi vatikanski arhivi otvore za sve ozbiljne istraživače (nakon što je Leon XIII. u svoje doba (1881.) dopustio rad u arhivima Papinske Države, faktički reducirane na Vatikanski grad) može biti samo koristi i za Katoličku Crkvu i za znanost, kako je to istaknuo u svom govoru od 22. siječnja 1998. kardinal Joseph Ratzinger, prefekt Kongregacije za Nauk Vjere (*Congregazione per la Dottrina della Fede*).³⁹

***

U izlaganju Beccadellijeva života osnovica će mi biti citirana Alberigova natuknica, koju ću korigirati i(li) dopuniti u nekim njenim nesuvislim ili previše letimičnim dijelovima. Takvi su osobito prvi (1501-1535), doba od 1539. do 1540. i dubrovački kvinkvenij od 1555. do 1560. godine.

Ludovico Beccadelli rodio se u Bologni dne 29. siječnja 1501. kao prvi sin Pomponija i Prudenze rod. Mammellini, koji su potjecali iz vrlo uglednih plemićkih obitelji. Alberigo ne kaže kad je počeo studirati pravo, nego samo da je 1526. taj studij u rodnom gradu zamijenio studijem humanističkih znanosti (u tzv. *litterae humaniores* ubrajale su se onda književnost, filozofija i povijest) u Padovi. On ne vjeruje (što neki stari biografi tvrde) da je stekao doktorat iz pravnih znanosti. Gigliola Fragnito⁴⁰ zna da se on već 1519. zanimao za pjesništvo i s veseljem primio stance (vjer. u rukopisu) pjesnika

³⁸ Usp. Antonio Prosperi, »La Chiesa e la circolazione della cultura nell'Italia della Controriforma. Effetti imprevisti della censura.«, u: *America e Apocalisse e altri saggi*. Pisa-Roma: Istituti editoriali e poligrafici internazionali, 1999: 271-281.

³⁹ Usp. Joseph Ratzinger, »Le ragioni di un'apertura.«, u: *Giornata di studio L'apertura degli archivi del Sant'Uffizio romano (Roma, 22 gennaio 1998)*. Roma: Accademia Nazionale dei Lincei, 1998: 181-189.

⁴⁰ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 57.

Giulia Camilla zvanog *il Delminio* (rođen je oko 1480. u Portogruaru ili njegovoj okolini od oca Hrvata, izbjeglice iz Duvna, a umro 1544. u Milanu)⁴¹ koje mu je poslao zajednički prijatelj Giovanni Agostino Fanti.⁴² Njegovu "preokretu" bitno su pridonijela ljetovanja u prirodi, gdje se uz čitanje latinskih i talijanskih klasika moglo u miru meditirati s vrsnim kolegama sličnih nagnuća: u takve je spadao kasniji vrhunski književnik Giovanni della Casa (1503-1556), autor, između ostalog, čuvenog priručnika za krepostan svjetovni odgoj (*Galateo*), s kojim je proveo jedne ljetne praznike u njegovu rodnom kraju (Pian del Mugello, uz obalu rječice Sieve, sjeveroistočno od Firenze).⁴³ Mnogo su mu se više urezala u sjećanje, sve do u duboku starost, plandovanja na spomenutom imanju obitelji Beccadelli u Pradalbinu, gdje je bolje upoznao veliki broj prijatelja koji su mu trajno ostali vjerni.⁴⁴

Padova u kojoj je, uz male prekide, studirao od 1527/28. do početka 1535., pokazala se kao bitan činilac u njegovu obrazovanju i kao privilegirano motrilište za upoznavanje nove duhovnosti. Najugledniji među njegovim profesorima bio je Pietro Bembo (1470-1547), koji se kasnije s njim sprijateljio (no nije točno da mu je Beccadelli, pa ni za kratko vrijeme, ikad bio tajnik, kako misli Mijo Brlek).⁴⁵ Bembo se i s katedre i osobno, kao odati petrarkist, zanimao za staroprovansalsku književnost, pa je i tu ljubav prenio na svog studenta. U Padovi je Beccadelli drugovao s već spomenutim

⁴¹ Usp. Giorgio Stabile, »Camillo, Giulio, detto Delminio.«, *Dizionario Biografico degli Italiani* 17 (1974): 218-230; Žarko Muljačić, »Frane Petris kao izdavač traktata o trgovini Dubrovčanina Bene Kotruljevića (1573).« *Filozofska istraživanja* 15/54-57/1-2 (1995): 157-168, tvrdi da je Camillo, koji se 1539. nalazio u lošoj financijskoj situaciji, pomišljao da pođe u Hrvatsku kako bi unovčio nasljedstvo ostalo nakon smrti njegove braće (no teško je vjerovati da je stigao u Duvno, kojim su nešto prije bili zavladaali Turci).

⁴² Na žalost, ni *Enciclopedia italiana* ni *Dizionario Biografico degli Italiani* nemaju natuknicu o tom učenom prigodničaru. G. Fragnito, *In museo e in villa*: 77-78, 99, upućuje na dva Camillova pisma Beccadelliju (od 8. travnja i 23. rujna 1523.) koja je tiskala u svojoj recenziji korespondencije M. Flaminija, objavljene od Alessandra Pastorea (1978), u: *Studi Veneziani*, N. S., 4 (1980): 332.

⁴³ Usp. o njemu: Claudio Mutini, »Della Casa, Giovanni.« *Dizionario Biografico degli Italiani* 36: 699-719.

⁴⁴ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 77-78, 99, spominje šesnaest mladih ljudi od pera koji su tada, i kasnije, dolazili u Pradalbino.

⁴⁵ M. I. Brlek, »Beccadelli, Lodovico.«.

Contarinijem i Poleom, zatim s Alvisom Priulijem⁴⁶ i s kasnijim “here-
tikom” M. Flaminijem.⁴⁷ Zbog očeve smrti morao je nekoliko mjeseci, na
razmeđu 1528. i 1529., boraviti u Bologni, što je iskoristio za slušanje preda-
vanja Romola Amasea.⁴⁸ Na povratku, doveo je u Padovu i uveo u student-
ski život mladog Pistoja Cosima Gherija,⁴⁹ koji je želio proširiti svoje obra-
zovanje prije preuzimanja biskupske dužnosti u Fanu (iako je dobio imeno-
vanje već 1530., Gheri je ostao u Padovi duže od Beccadellija, tj. do 1536.).
Svih tih godina a često i kasnije njih dvojica i mnogi spomenuti i nespome-
nuti kolege i znanci meditirali su i pjesnikovali preko ljetnih praznika u
Pradalbinu.

Ocijenivši dobro njegovu nadarenost i višestruke sposobnosti, P. Bembo i
A. Priuli savjetovali su G. Contariniju, koji je 21. ožujka 1535. imenovan
kardinalom, da uzme Beccadellija u svoju *familiu*⁵⁰ kao tajnika. Nakon krat-
ka opiranja Beccadelli je prihvatio tu dužnost i time se vezao za jednu od
najznačajnijih osobnosti tadašnjeg još neraskoljenog katoličanstva. U
kolovozu je stigao u Veneciju, odakle su on i njegov “šef” krenuli za Rim. U
Rimu se sprijateljio s tajnicima kardinala A. Farnesea (Bernardinom Mattei-

⁴⁶ Alvise Priuli (1497-1566) bio je ugledni prelat, dobar poznavatelj istočnih jezika, papin
nuncij u Engleskoj i intimus R. Polea, kojeg je pratio na raznim službenim putovanjima (u Fran-
cusku, Englesku, Njemačku i u Trento). Na žalost, *Enciclopedia italiana* nema o njemu posebne
natuknice, nego ga spominje u kolektivnom članku o toj slavnoj mletačkoj obitelji (usp. *Enciclo-
pedia italiana di scienze, lettere ed arti* 28 (1935): 253-254). Vidi zasad monografiju: Pio Paschi-
ni, *Un amico cardinale Pole: Alvise Priuli*. Roma, 1921.

⁴⁷ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 33. Usp. A. Pastore, »Flaminio, Marcantonio.« 282-288.
Flaminio (rođen 1498.) umro je relativno mlad u rimskoj kući kardinala Polea 17. veljače 1550.

⁴⁸ O tom čuvenom grecistu i latinistu (1489-1552), čija su predavanja u Bologni odnosno Pa-
dovi slušali i brojni stranci (Mađari, Poljaci i R. Pole), usp. Rino Avesani, »Amaseo, Romolo
Quirino.« *Dizionario Biografico degli Italiani* 2 (1960): 660-666.

⁴⁹ Na žalost ni taj produhovljeni intelektualac nije dobio natuknicu ni u *Enciclopedia italiana*,
ni u *Dizionario Biografico degli Italiani*. G. Fragnito, *In museo e in villa*: 11, naslovlila je prvi
prilog početkom njegova pisma Beccadelliju (Fano, 18. veljače 1537); usp. str. 11: *Ritornare al
cuor suo, dove si vede l'immagine d'Iddio: sono queste le parole con cui Cosimo Gheri, ri-
prendendo la concezione di matrice agostiniana, secondo cui il vero tempio di Dio è il cuore
dell'uomo, invitava Ludovico Beccadelli nel 1537 a lasciare la corte di Roma e a rifugiarsi nella
meditazione e nella contemplazione divina sui colli bolognesi, nella villa di Pradalbino*. Vidi i: G.
Fragnito, *In museo e in villa*: 35-37, 100-101, s podacima o brojnim pismima koja je C. Gheri
poslao ili primio u trogođu 1535.-1537.

⁵⁰ Termin *familia* rabio se tada u rimskom smislu (“kućna zajednica”). Sačinjavali su je ne
samo krvni srodnici, nego i posvojčad, te umni (*fami(g)liari*) i fizički (*servitori*) suradnici, a svi-
ma je upravljao, kao nekoć *pater familias*, dotični velikodostojanstvenik.

jem i Marcellom Cervinijem). Prijelaz u novi, kurijalni, ambijent, koji se dosta razlikovao od humanističkog padovanskog, nije mu lako pao. Našavši neku izliku, 1536. se vratio u Padovu da nastavi studij s Gherijem, ali je ubrzo uvidio da to nema smisla, jer se Gheri odlučio da konačno preuzme fansku dijecezu (gdje je malo nakon toga, 24. rujna 1537., umro u Beccadellijevoj nazočnosti).⁵¹ Konačno je sazrio u dvogodu 1536.-1537., shvativši da je krajnji čas da se Crkva iznutra samoinicijativno reformira, na čemu su osobito radili Pavao III. i G. Contarini. Bitnim mu se učinila reforma Rimske Kurijske i osposobljavanje biskupa za izazove novog vremena, za što je bio preduvjet obvezna rezidencija u sjedištu biskupije. Tim je mislima vodiljama Beccadelli ostao vjeran do kraja života, i u dušobrižništvu i u istupima s koncilске govornice u Trentu. U Contarinijevoj biografiji, koju je Beccadelli napisao u Dubrovniku (kolovoz-listopad 1558.), Beccadelli je bio mišljenja da Koncil zapravo ne bi bio potreban da “neprijatelj slave Božje” nije omeo papu da sprovede u djelo programski spis *Consilium de emendanda ecclesia*, koji je skupina kardinala pod Contarinijevim vodstvom bila formulirala krajem 1536. i početkom 1537. god.⁵² U drugoj polovici 1538. god. Beccadelli se sa svojim “šefom” nalazio uz papu u pohodu Nizzi. Dvostruko duže (oko šest mjeseci, od ožujka do rujna) trajalo je njegovo izbivanje iz Rima iduće godine: bio je određen da prati kardinala Polea kao papinskog legata na dvor Karla V. (Madrid), što se nije ostvarilo jer su iz nepoznatih razloga bili “blokirani” i prisiljeni da sprovedu to vrijeme u gradu Carpentras (Južna Francuska) koji je sa svojom okolicom (tzv. *Comptat Venaissin*) i s obližnjim mnogo većim Avignonom međunarodno pravno pripadao Svetoj Stolicu, koja je tu eksklavu bila kupila ili dobila na dar od provansalskih vlasti krajem 13. i početkom 14. st. (odlukom francuske revolucionarne vlasti iz 1791. god. to ozemlje tvori istočni dio departmana Vaucluse). U tom lijepom krajoliku, koji sadrži nekoliko svim petrarkistima svetih mjesta (Avignon, izvor rijeke Sorgue u dnu doline Vaucluse, Mont Ventoux na kome je Petrarca filozofski planinario i dr.), “dogodila se” Bec-

⁵¹ Kako nas obavještava G. Alberigo, »Beccadelli, Ludovico.«: 408, Beccadelli je iste godine napisao njegov životopis, tiskan zadnji put u G. Morandi, *Monumenti*.

⁵² G. Fragnito, »Contarini, Gasparo.«, drži da je Pavao III. ocijenio taj spis utopističkim. Alberigo međutim citira Beccadellijevo mišljenje, uneseno u Contarinijevu biografiju koju je napisao u Dubrovniku (od kolovoza do listopada 1558. god.) i koje su dijelili mnogi suvremenici, da je razlog bio druge naravi (...fece il nimico della gloria di Dio, et bene nostro, che altri consigli et faccende del mondo disviorno il buon proposito del pontefice dalla esecuzione...).

cadelliju jedna ne sasvim platonska romansa: zaljubio se u lijepu Elisu Gallas i ona, još jače, u njega (nije još bio klerik). Parfimirana pisma sa stihovima, koja joj je Beccadelli slao vrativši se u Rim (i koja joj je čitao biskupov tajnik Ranieri Lalatta, jer je Elisa bila nepismena), nisu je bila u stanju umiriti (ponajmanje Lalattine utješne riječi da može biti sretna što će joj tako biti osigurana inače nemoguća besmrtnost na ovom svijetu).⁵³ Sve je završilo time da su joj obiteljski prijatelji našli muža, što nije bilo teško jer joj je Beccadelli platio miraz. Iako je za njegovu karijeru bilo tu važnije dugo drugovanje s dva kardinala (Poleom i Sadoletom), on se i u kasnijim godinama sjećao te epizode u mitskoj Provansi, u kojoj mu se činilo da je našao "ideju Zemaljskog raja". Tada je (1560.), star i sijed, bio skoro doživio čak "dvije preobrazbe".⁵⁴ Gigliola Fragnito jedina je obradila taj dio njegova života,⁵⁵ o kome Alberigo i Brlek ne kažu gotovo ništa.

Pole i Beccadelli su se vratili u Rim u listopadu 1539. preko Verone, gdje su se sreli s "naprednim" biskupom Gian Matteom Gibertijem.⁵⁶ Bez kore-

⁵³ O tadašnjem biskupu Carpentrasa, Iacopu Sadoletu (1477-1547), koji 12. prosinca 1536. posta kardinalom, osnovne podatke daje Angiolo Gambaro, *Enciclopedia italiana di scienze, lettere ed arti* 30 (1936): 425-426. Iako je imao kao koadjutora svog rođaka Paola Sadoleta, I. Sadoletu je do 1544. stalno putovao između sjedišta svoje biskupije i Rima; konačno ju je prepustio njemu. I on je bio iskusan u diplomatskoj službi i posredovao u delikatnim pitanjima između pape Klementa VII. (1523-1534), odnosno Pavla III. i najvećih moćnika onog doba (cara Karla V., odnosno francuskog kralja Franje I.). U to se doba nalazio u Carpentrasu. Beccadellija je iz Rima 28. travnja 1539. B. Maffei bio upozorio *di darsi piacere platonicamente intorno ai luoghi celebrati dal Petrarca con la sua Madonna Laura*, ali bez uspjeha. Gigliola Fragnito je bolje od jednog lokalnog povjesničara (Fernand Benoit, »L. Beccadelli Carpentras et ses amours avec Elisa Gallas.« *Mémoires de l'Institut historique de Provence* 1 (1924): 7-11) rekonstruirala taj flert, jer je on raspolagao samo s pismima P. Sadoleta a ne i s pismima Ranierija Lalatte; usp. G. Fragnito, *In museo e in villa*: 37, 56-57 (svega 6 pisama).

⁵⁴ Beccadelli je oko pet mjeseci nakon odlaska iz Dubrovnika pisao P. Sadoletu 29. prosinca 1560. da Europa ne zna što je izgubila u dvama tada pokojnim kardinalima s kojima se on, sad nakon 21 godinu, star i sasvim sijed, zatekao u Carpentrasu. G. Fragnito, *In museo e in villa*: 36, daje, na žalost, samo odlomke iz tog pisma (...*quei due gran specchi... che potevano illustrare Europa se ne fosse stata degna... la memoria de quali m'è stata et star sempre con gran dolcezza nel cuore*; navodno je skoro izvršio ... *una metamorfose d'Italiano in Schiavone, per non dir Turco...* U pismu istome iz Trenta (5. veljače 1562.) priznao je da mu ne malu utjehu stvara sjećanje na Provansu, gdje mu se učinilo da je našao *l'Idea del paradiso terrestre*; G. Fragnito, *In museo e in villa*: 39.

⁵⁵ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 36-37, 56-57.

⁵⁶ Osnovne podatke o Gian Matteu Gibertiju (1495-1543) daje Pietro Tacchi Venturi, *Enciclopedia italiana di scienze, lettere ed arti* 17 (1933): 96. I on je bio u diplomatskoj službi. Slabo je savjetovao Klementu VII. da se udruži s Franjom I. protiv Karla V. To ga je stajalo kardinalske titule, u čemu je papu spriječio Karlo V.

spondencije na liniji Carpentras-Rim, koju je iskoristila Gigliola Fragnito, ne bismo znali o Beccadelliju gotovo ništa sve do početka 1541. kad ga srećemo, s Contarinijem, na Državnom saboru u Regensburgu (siječanj-kolovoz 1541.), na kome je Beccadelli upoznao uživo protestanske ideje (i koji je završio kao zadnji, neuspjeli pokušaj pomirenja). Alberigo datira u tu godinu lektiru heretičkog spisa *Beneficio di Cristo* (iz pera Benedetta da Mantova),⁵⁷ koji je Beccadelliju stigao u Flaminijevoj preradbi. Diplomatski neuspjeh u Regensburgu imao je posljedica i za Contarinijevu karijeru. On je premješten na manje važnu administrativnu dužnost, tj. postao je papin legat⁵⁸ za Bolognu, pa je tako i Beccadelli imao prilike da u praksi stekne rutinu potrebnu u upravljanju Papinskom Državom. Ta je faza bila kratka; završila se nakon nepunih šest mjeseci Contarinijevom smrću (24. kolovoza 1542.). Beccadelli je sad trebao tražiti novi posao.

Prilika mu se brzo ukazala. Kako je već rečeno, prihvatio je ponudu kardinala Cervinija da bude njegov generalni vikar u biskupiji Reggio Emilia i na tu dužnost nastupa u studenome 1542. Shodno pastoralnom zadatku, postaje klerik. Iako je u ožujku 1544. bio, na prijedlog dotičnog kaptola, potvrđen, odlazi u travnju iste godine za tajnika kardinala G. Moronea

⁵⁷ A. Pastore, »Flaminio, Marcantonio.« 285, kaže da je Flaminio samo revidirao taj spis koji se pripisuje Benedettu da Mantova.

⁵⁸ Termin *legato* ima u ono doba dva značenja: 1. papinski izaslanik u inozemstvu (nuncij, tal. *nunzio*, najviši je stupanj te dužnosti, tj. izaslanik pri nekom vladaru); 2. upravitelj nekog grada i(li) okruga u onom (najvećem) dijelu Papinske Države, koji nije pripadao tzv. *Patrimonium Petri* (tj. Rimu i najbližoj okolini). U to je doba Beccadelli postao još bliži velikom Contariniju koji je predosjećao skorbu smrt. O svom duševnom stanju pisao je Carlu Gualteruzziu (za koga se na žalost zna samo da mu je uz G. A. Fantija bio sve do smrti vjeran i da je zaslužan za prvotisak anonimne zbirke novela iz 13. st., koju danas zovemo *Novellino*; on ju je objavio 1525. god. u Bologni pod naslovom *Ciento novelle antike /sic/*) 29. srpnja 1542. na Rim: *Vi dirò il vero: io mi risolvo che più sano sia il credere con le femminuccie et studiare Aristotele et Platone, che l'andarse intrucando in tanti nuovi dogmi, et così pericolosi*, usp. G. Fragnito, *In museo e in villa*: 17, 26. Začudo je 16 godina kasnije, pišući Petrarcin životopis (Dubrovnik, 1558.) i hvaleći njegovu duhovnost u *Senili* i u *De sui ipsius et multorum ignorantia*, tvrdio da je vjera u Isusa vrednija *che Platone e Aristotele e Cicerone con tutto il saper loro* i poželio da Petrarca, koga su neki pismoznanci zvali *dux et magister spurcarum libidinum* (G. Fragnito, *La Bibbia al Rogo*: 213), posluži njima kao primjer: *...Attese più a ben vivere ch'a ben parlare... E Dio volesse ch'oggi dī, che sono così svegliati gli intelletti e le lettere con tanta copia de' libri, si ritrovassero molti di quelli che di religioni fanno professione, i quali fossero non dico di sī chiaro ingegno, ma di tanta bontade e amore verso Dio e il proximo*, usp. G. Fragnito, *In museo e in villa*: 17, 26. Naravno, mislio je na djela starog Petrarce.

(1509-1580),⁵⁹ koji je upravo bio imenovan legatom za Bolognu. Čini se da struja na koju se oslanjao Pavao III. nije raspolagala s dovoljno iskusnih kadrova za razne hitne poslove, jer mu taj papa povjerava u tijeku idućih 12 mjeseci još četiri dužnosti, od kojih je samo prvu apsolvirao u potpunosti, a četvrtu donekle. Radilo se o: reformi dominikanskog samostana Svetih Ivana i Pavla (Venecija), sudjelovanju, sa “šefom”, na Državnom saboru u Wormsu, preuzimanju odgoja papina nećaka Ranuccia Farnesea koji je bio predviđen za kardinala i imenovanju za jednog od tri legata (ostala su dva bili Cervini i Pole) za Koncil koji je uskoro trebao početi u Trentu. Beccadelli je u Trentu boravio (uz jedan duži prekid kad je morao doći u Rim po zadnje upute) od 24. travnja do 7. listopada 1545., kad je morao u Maceratu kako bi pomogao spomenutom papinom nećaku, imenovanom za legata oblasti Marche. Taj mu je bio zahvalan (ili se htio od njega osamostaliti), pa je Beccadelliju ishodio imenovanje za biskupa vrlo sitne biskupije Ravello (kod Amalfija) 27. svibnja 1549. Pavao III. mu nije dopustio da nastupi na tu dužnost, jer mu je kanio povjeriti vrlo uglednu nuncijaturu u Veneciji, što nije, zbog nagle smrti, uradio on, nego njegov nasljednik Julije III. (4. ožujka 1550.). Bilo mu je od obadvojice zabranjeno da se odreče Ravella, jer je nova služba slovila kao provizorij (od jednog do tri dvogodišnja mandata). Spomenimo usput da se Beccadelli, uz svoje brojne poslove, stizao i zanimati za novootkrivene ili tada bolje upoznate izvaneuropske zemlje. Tako je na vlastiti zahtjev dobio još 1535. od C. Gualteruzzija iz Rima (dakle, kad je još živio u Padovi) jedno vjerojatno tiskano pismo “delle cose *de las Indias*”,⁶⁰ 1548. je napisao prvi, kako Fragnito misli,⁶¹ sonet u Kolumbovu čast, a nekako u isto doba preradio je (ostala je u rukopisu) *Historia di Ethiopia*

⁵⁹ Usp. Giuseppe Paladino, »Morone, Giovanni.« *Enciclopedia italiana di scienze, lettere ed arti* 23 (1934): 866-867. Studirao je pravo u Padovi, rano postao svećenik i, 1529., modenski biskup. Išao je kao papin legat francuskom kralju Franji I. da ga nagovori na mir, a zatim Ferdinandu I., te na državne sabore u Hagenau/Speyer (1539), Worms (1540/41) i Regensburg (1541). Kardinal postaje 2. lipnja 1542., a malo nakon toga predsjednik Tridentskog koncila. Kao legat za Bolognu (1545-1548) je opozvan, jer se sumnjalo da je *favorevole all'Imperatore*. Neko vrijeme novarski biskup pa legat na Državnom saboru u Augsburgu (1555.). Pavao IV. ga dade uhititi i zatvoriti u Castel Sant'Angelo kao carevca sklonog herezi (31. svibnja 1557.). Novi ga papa Pio IV. oslobodi i šalje da predsjedava zadnjim sjednicama Koncila (1562-1563). Dvaput ozbiljan kandidat za papu u konklavima od 1565. i 1572., ali bez uspjeha.

⁶⁰ Usp. G. Fragnito, *In museo e in villa*: 157.

⁶¹ Usp. G. Fragnito, *In museo e in villa*: 157. Dok je Vittorio Cian datirao taj sonet između 1530. i 1550. Vittorio Cian, »La più antica lirica, inedita, su Cristoforo Colombo.« *Nuova Antologia*, ser. IV, 94 (luglio 1901): 89-93. Fragnito je našla dokaz da ga je Beccadelli sastavio 1548.

Francesca Alvareza, pri čemu mu je pomogao etiopski monah Seyōn Tasfā (u Italiji poznat kao *Pietro Indiano*), koji se iz samostana Dabra Libānōs (u etiopskoj pokrajini Šoja) bio preselio u Rim.⁶²

U Veneciji je Beccadelli ostao, makar nije želio, kroz dva mandata (od 17. ožujka 1550. do malo nakon brevea od 16. lipnja 1554., kojim ga je Julije III. imenovao vikarom *in spiritualibus* za rimsku biskupiju i ujedno mu povjerio dužnost prefekta (bilo ih je četiri) sa zadatkom da se brine za dovršenje bazilike sv. Petra. Kako je u Veneciji prije njega nuncij bio (kroz šest godina) prijatelj mu G. della Casa, Beccadelli je znao da ga čekaju mnoge neugodnosti i otpori od strane Senata i drugih mletačkih vlasti. One su često dolazile u sukob sa Svetom Stolicom jer su zastupale jurisdikcionalističko načelo (tj. primat laičkih vlasti u slučajevima gdje se Republika i papa razilaze u organizacijskim pitanjima crkvenih ustanova; bezbroj puta prije i poslije 1550. Republika je bila kažnjena interdiktima, koji su ukinuti nakon izrade kompromisnih "rješenja"), nisu dopuštale prolaz papinskih vojnih jedinica u treće zemlje ni ulazak u saveze i ratove neinteresantne za Veneciju. Konačno - *amarum in fundo* - nisu olako dopuštale da se "heretici" s boravištem u Republici izruče "Međunarodnom sudu", (tj. Inkviziciji u Rimu), ako je ikako bilo moguće da se njima pozabave mletački sudovi (i zatvori). Zanimljivo je da je u natuknici o G. della Casa Claudio Mutini posvetio tim sukobima deset gustih stranica,⁶³ dok je Alberigo analognim pitanjima Beccadellijeve nuncijature (koja je, istina, bila za dvije godine kraća) posvetio samo desetak redaka. Očito je da tu postoji istraživački deficit koji bi trebalo ukloniti polazeći od zbirke izvješća koja su nunciji iz Venecije slali u Rim, na čemu je počeo raditi Adriano Prosperi,⁶⁴ koji je iz njih

⁶² Usp. G. Fragnito, *In museo e in villa*: 121, 157. Fragnito piše njegovo ime *Sion*. Bio je član antuninskog reda koji je osnovao sv. Antun (Veliki) Opat za koptsku crkvu (Egipat i Etiopija). *Enciclopedia italiana* ga spominje kratko u prilogu »Antoniani.« (sv. 3: 552) s podatkom da su za Siksta IV. (1471.-1484.) prvi antunini došli u Rim i bili smješteni u hospiciju Sv. Stjepana iza bazilike Sv. Petra, koji je po njima dobio pučko ime *Santo Stefano dei Mori*. Prije Tridentuskog koncila nije se diskutiralo o njihovoj pravovjernosti, pa su smjeli misiti u rimskim crkvama.

⁶³ C. Mutini, »Della Casa, Giovanni.«: 703-713.

⁶⁴ Adriano Prosperi, »L'elemento storico nelle polemiche sulla santità.«, u: *America e Apocalisse e altri saggi*. Pisa-Roma: Istituti editoriali e poligrafici internazionali, 1999: 321-341 (326) citira ekspresno pismo (*dispaccio*) Ludovica Beccadellija od 13. kolovoza 1552. prema: Franco Gaeta (ur.), *Nunziature di Venezia, vol. VI (2 gennaio 1552 - 14 luglio 1554)*. Roma, 1967: 142 ss. Vidi i: Adriano Prosperi, »Tra mistici e pittori: Vittoria Colonna.«, u: *America e Apocalisse e altri saggi*. Pisa-Roma: Istituti editoriali e poligrafici internazionali, 1999: 367-379 (372). Za cijeli period vidi: Pio Paschini, *Venezia e l'inquisizione romana da Giulio III a Pio IV*. Padova, 1959: 31-114.

saznao kako je Beccadelli u kolovozu 1552. spriječio da praznovjerna masa raskomada odjeću popularnog fra Mattea da Bascio prije pokopa (jer je bio smatran "sigurnim" svecem iako je trebalo sačekati rezultat procesa za kanonizaciju). Prospero zna, bez navođenja datuma (to se moglo desiti i dok je Beccadelli studirao u Padovi), da je on meditirao na Petrarčinom grobu u Arquà, danas Arquà Petrarca (selu na Euganskim brežuljcima kod Padove).⁶⁵

Nova rimska zaduženja odgodila su još jednom Beccadellijev nastup u Ravelli. Još ga je više udaljila od njegova ostvarenja naredba da prati kardinala Moronea na Državni sabor (*Reichstag*) u Augsburg (ožujka 1555.) s tim da mu tu bude zamjenikom u slučaju da Morone mora oputovati. Cijela se stvar izjalovila jer su obojica, na vijest o papinoj smrti, napustila Augsburg nakon samo tjedan dana. Putem je Beccadelli imao prilike da iz Verone čestita novom papi Marcelu II. (17. travnja). Malo nakon toga (30. svibnja iste godine) iz Bologne je čestitao Pavlu IV.

Dodajmo usput da je u Veneciji Beccadelli bio našao odmah prve godine vrijednog suradnika, kasnijeg odanog tajnika koji ga je vjerno služio 23 godine i kasnije napisao njegov životopis. Zvao se Antonio Giganti, bio je rođen 1535. u Fossombrone (Pesaro), gdje je i umro 1598., i nije bio Dubrovčanin, kako je mislio Serafin M. Crijević Cerva.⁶⁶

Vrativši se u Rim, Beccadelli je opazio duboke promjene koje su se bile zbile u samo nekoliko tjedana novog pontifikata. Novi je papa bio beskompromisan, pa je tako i za njegovo mjesto bio našao drugu osobu, a njega je imenovao, vodeći računa i o željama Dubrovčana koji su, nakon G. A. Medicija (koji nije nikad došao u Dubrovnik), odbivši prihvatiti Sebastiana del Portico koga je on bio izabrao za svog nasljednika, tražili umna, vrijedna i učena biskupa za koga se znalo da će u Gradu i rezidirati. Josip Torbarina donosi o cijeloj toj zavrzلامي dosta podataka koje talijanski istraživači ne poznaju. Pri tom ih *Croatica non leguntur* ne "opravdava", jer je Torbarina

⁶⁵ A. Prospero, »La Chiesa«: 278.

⁶⁶ O tom provansalistu i starinaru-muzealcu vidi: Ž. Muljačić, »Jako L. Sorkočević«: 20-28, te G. Fragnito (1982. i 1988.), koja se poziva na staru monografiju Cesarine Violi (*Antonio Giganti da Fossombrone*, Modena, 1911). Nitko se od suvremenih istraživača nije osvrnuo na Crijevića osim Stjepana Krasića. Usp. Stjepan Krasić (cur.), *Seraphinus Maria Cerva, Bibliotheca Ragusina in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur, I*, Zagrabiae MCM-LXXV: 106-107 (*Antonius Gigante*). Glavni mu je povod bio da je u Dubrovniku postojala obitelj Gigante koja je izumrla u 17. st. (a bila je u srodstvu s Mažibradićima).

1931. o tome pisao i na engleskom.⁶⁷ Beccadelli je brzo shvatio da je to novo imenovanje, i pored toga što je Dubrovnik plemenit grad, bilo za nj neperspektivno, jer ga je na fini način uklonilo iz centra odlučivanja, pa se u tom smislu ogorčeno povjerio austrijskom veleposlaniku u Rimu F. Vargasu.⁶⁸ Njegove slutnje da će ubrzo stradati i najviši predstavnici starog pravca, kao G. Morone⁶⁹ i R. Pole,⁷⁰ ubrzo su se ostvarile. Boravak u Dubrovniku prihvatio je kao dar kojim ga je Providnost sačuvala od sličnih neugodnosti koje su očekivale “neprijatelje” (a da se pri tome nisu dovoljno razlikovali “carevci” od “heretika”; i jedni i drugi, moglo se raditi i o istim osobama, bili su opasni za novi kurs). Pošto je na sjednici kardinalskog zbora (koncistoriju) od 20. rujna primio od pape palij (tal. *pallio*), tj. svilenu bijelu štolu sa šest crnih križeva koju smiju nositi samo neki (nad)biskupi (i papa), Beccadelli je krenuo kočijom za Anconu, odakle se 2. studenoga zaputio dubrovačkim brodom za Dubrovnik (Gruž). Nakon 37 dana duge i opasne plovidbe (šilok je bio bacio brod u sjevernom smjeru) stigli su on i njegova pratnja (četnaest osoba) dne 9. prosinca 1555. na cilj.⁷¹ Istraživači su među pratnjom identificirali dva “turista”, tj. njegove nećake Julija i Pomponija, i još šest (zapravo pet) suradnika (jer je jedan od trojice neimenovanih kapelana bio identičan, po imenu i prezimenu, poznatom slikaru i

⁶⁷ J. Torbarina, *Kroatističke rasprave*: 346.

⁶⁸ G. Alberigo, »Beccadelli, Ludovico.«: 411, citira iz tog pisma (od 15. lipnja 1555.) na žalost samo dva odlomka: *...mi hanno destinato a Ragusa, sotto nome di farmi arcivescovo, cosa che dà da ragionare perchè se bene il titolo specioso, et la città nobile, tuttavia come un relegarmi fuori d'Italia; ...alcuni signori c'hanno avuto sospetto ch'un giorno l'ombra della Cesarea Maesta non mi facesse grande...*

⁶⁹ Vidi bilješku 59.

⁷⁰ Poslije smrti Henrika VIII. Engleskom je vladao najprije njegov sin Eduard VI., pa kći Marija I. Katolička (1553-1558), koja je pokušala obnoviti katoličanstvo uz pomoć svog muža, španjolskog kralja Filipa II. R. Pole se odmah (1554) vratio u domovinu kao papin legat. U Londonu je tada djelovao i već spomenuti Alvise Priuli, kome se Beccadelli javio iz Dubrovnika 8. srpnja 1556. i dobio od njega odgovor (12. prosinca iste godine). Usp. J. Torbarina, »Fragmenti«: pismo 21. Torbarina tu analizira i Beccadellijeva pisma Poleu od 4. svibnja 1557. (pismo 37) i 25. siječnja 1558. (pismo 43) u vezi nekog izvoznog nameta koji se naplaćuje i Dubrovčanima (bespravno, jer je određen samo za Talijane). Citirana britanska *Micropaedia* donosi da mu je Pavao IV. u travnju 1557. ukinuo status legata i optužio ga kao heretika. Pole je umro u Londonu (17. studenoga 1558., 12 sati poslije kraljice Marije). Adriano Prosperi nije uspio naći spise procesa protiv Polea u Arhivu Sv. Uficia u Rimu. Ili su se izgubili ili nije nikad pokrenut. Sigurno je međutim da se u mnogim sačuvanim procesualnim aktima govori i o Poleu (usp. A. Prosperi, »Una esperienza«: 443-445; 451-459).

⁷¹ Usp. G. Fragnito, *In museo e in villa*: 110.

glazbeniku Pellegrinu Brocardu). To su bili: A. Giganti, P. Brocardo, Don Bernardo da Camerino⁷² i druga dva kapelana. Pitanje je kako su se zvala ostala sedmorica. Gigliola Fragnito spominje tri sigurna i dva potencijalna suradnika. Oni su se zvali: Francesco della Volpaia,⁷³ Guglielmo Dondini⁷⁴ i Paolo (Paul) Augia.⁷⁵ U potencijalne su spadali Girolamo della Volpaia (tj. brat Francescov)⁷⁶ te njihov otac Camillo della Volpaia.⁷⁷ U još neotkrivenu dvojicu spadaju vjerojatno sobar i kuhar (nedostaju nam, dakle, četiri imena).

⁷² J. Torbarina, *Kroatističke rasprave*: 353, zna da je B. da Camerino bio “dobar latinist, te smo ga mogli naći kako Beccadellijevim gostima tumači Terencija”. Na žalost, natuknice o njemu nema ni u *Enciclopedia italiana*, ni u *Dizionario Biografico degli Italiani*. Netočno je što Torbarina piše da je Brocardo (*sic!*, treba Brocardo) posjetio Egipat prije nego je došao u Dubrovnik (jer je on krenuo za Egipat iz Dubrovnika u rano proljeće 1556.) i da je A. Giganti bio “provansalski učenjak” (bio je jedan od prvih talijanskih provansalista).

⁷³ Usp. G. Fragnito, *In museo e in villa*: 111, 152, 169, 212. Tu čitamo (212): *F. della V. era entrato nella familia del B. nel 1548 e lo aveva seguito a Ragusa dove restaurò una villa dell'arcivescovado nell'isola di Šipan e si occupò delle terre della diocesi ... B. lo definiva “di razza d'architatori”*.

⁷⁴ J. Torbarina, *Kroatističke rasprave*: 354, je držao da se G. Dondino slučajno zatekao u Dubrovniku kad i Beccadelli i da je ovaj nastojao naći neku službu u aparatu Dubrovačke Republike za “*Ser Guglielma*, koji je uskoro nakon toga postao tajnikom Dubrovačke Republike te je zadržao tu službu do otprilike 1580.” Istina je mnogo složenija: Gigliola Fragnito, koja ga zove Dondini, spominje ga sedam puta (G. Fragnito, *In museo e in villa*: 57, 95, 152, 167, 209, 210, 214), sažimlje bitno na str. 209: *Guglielmo Dondini, notaio bolognese, accompagnò Ludovico Beccadelli a Ragusa nel 1555 e vi rimase al servizio della Repubblica quando l'arcivescovo nel 1560 rientrò in Italia*. Iz kasnijih tu navedenih dokumenata vidno je da se Dondini barem do 1581. dopisivao s A. Gigantijem i slavnim učenjakom Ulisseom Aldrovandijem (1522-1605), kojima je slao razne predmete (*naturalia i artefacta*) za njihove privatne muzeje. Nije poznato je li Dondini (cijelo vrijeme do 1560.) vršio pravne poslove, i nakon što je postao notar Republike, i za Beccadellija. Poznata su dva notarska akta koja je Dondini ispostavio 5. travnja 1553. (očito u Bologni), te 3. siječnja 1558. u Dubrovniku. Prvim (G. Fragnito, *In museo e in villa*: 95) Beccadelli daje svoj dio miraza nećakinji (tj. ostatak u iznosu 300 od, ukupno, 700 zlatnih škuda); drugi se tiče P. Augie, Francuza iz Marseillea, i P. Brocarda, članova Beccadellijeve *famiglie*, kao svjedoka u nekom pobježe neodređenom pravnom poslu. Iz njih je vidno da su oni barem do tog dana bili nadbiskupovi *famigliari*. Usp. G. Fragnito, *In museo e in villa*: 57, 92.

⁷⁵ Taj Marsejac (vjerojatno provansalskog materinjeg jezika) bio je vrlo koristan Beccadelliju i Giganteu u proučavanju provansalskih tekstova koje su bili dobili iz Italije. Usp. G. Fragnito, *In museo e in villa*: 38; 57.

⁷⁶ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 212 donosi o njemu: Girolamo della Volpaia (1530?-1614) era stato anch'egli nella *famiglia* del Beccadelli, che lo raccomandava a Nicolo Zeno, a Venezia, da Firenze 20 dicembre 1564, nei seguenti termini: “*stette in casa mia in Venetia lungamente et è buon maestro d'horologi et teoriche di pianeti e simil cose...*”. Nel 1557 era a Ragusa da dove intendeva raggiungere Costantinopoli e il Beccadelli si faceva intermediario tra lui e il matematico Federico Commandino (autore di una *Horologiorum descriptio*, Roma 1562), il quale reclamava tre orologi ordinari al della Volpaia.... Iz ove stilizacije jedva da je moguće da je G. della Volpaia došao u Dubrovnik prije 1557. god.

Za vrijeme svog boravka u Dubrovniku Ludovico Beccadelli je napisao i primio veliki broj pisama te dobio mnogo knjiga i drugih predmeta. Velikom broju pisama na koja se, uglavnom kratko, osvrnuo Josip Torbarina, treba dodati ona relevantna za naše ciljeve koje su otkrili drugi, osobito Gigliola Fragnito. Ona koja se tiču usključivo Beccadellijevih nekretnina u Bologni i u Pradalbinu ostavljam vrlo radosno nespomenuta. U svaki godišnji “paragraf” ubacit ću, natuknički, događaje koji su se dogodili u Dubrovniku i izvan njega, a koji nisu precizno datirani. Naravno da je najmanje takvih vijesti moguće smjestiti u preostala 22 dana godine dolaska.

Stigavši u Dubrovnik L. Beccadelli je shvatio, ako već prije nije znao, da je došao u važno prometno čvorište (koje Fragnito jezgrovito definira kao *scalo importante del traffico mediterraneo, luogo di sosta di mercanti, di pellegrini di Terrasanta, di missioni diplomatiche al Gran Turco*)⁷⁸ u koji redovno (svakih petnaestak dana ako su vjetrovi povoljni) zalaze poštanski brodovi (koji potom pričekaju par dana da bi adresati mogli napisati odgovore), i da mu tu neće biti dosadno ako nađe prikladno društvo što, kad se radi o većini Dubrovčana, nije dolazilo u obzir (jer oni nisu znali drugog jezika osim hrvatskoga).

Kratko po dolasku Beccadelli se (16.12.1555.) javio inače nam nepoznatom Roccu Cataneu (Venecija?) i obavijestio ga o tegobama dugog puta,⁷⁹ a par dana kasnije (19.12.) cav. Giuseppeu Cambianiju,⁸⁰ žaleći se da se osjeća *relegato fuor del mondo*. Vjerojatno mu je već tada došlo, kao prvo pismo na novu adresu, ono botaničara L. Ghinija (Imola, 4. 12.), koji ga je zamolio da mu pošalje, kako je vidno iz odgovora datiranog 2. siječnja 1556., paketić “zapečaćene zemlje”⁸¹ i što više kopnenih i morskih *naturalia*

⁷⁷ Još je manje vjerojatno da je ovaj pratio Beccadellija u Dubrovnik na osnovi kratke vijesti da je Beccadelli 1558. iz Dubrovnika predložio Leliu Torelliju, vrhovnom sucu (*auditore*) toskanskog velikog vojvode Kozma I., da uzme u službu tog dobrog urara koji je *decrepito et bisognoso* (usp. G. Fragnito, *In museo e in villa*: 212).

⁷⁸ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 161.

⁷⁹ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 150, 152.

⁸⁰ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 33, 55.

⁸¹ Usp. G. Fragnito, *In museo e in villa*: 161, 204. Tu između ostalog čitamo: *...Della Terra Sigillata che mi scrive non mancarò farne quella diligenza che potrò et ne parlar con m. Cesare Fisico, et se mi verrà cosa alcuna di bello per le mani o di mare o di terra, che ne possa far parte a V. Ecc.za lo farò volentieri come quello che desidero compiacerla...* O kakvoj se zemlji radi saznajemo u G. Fragnito, *In museo e in villa*: 213, iz inventara kasnijeg muzeja A. Gigantija (u Bologni): *...terra della chiesa della Madonna nell'Isola Lampadusa tra Malta e Barbaria: se ne piglia per devotione contra la quartana, in vino, o in acqua, o altro liquore...*

i *artificialia*,⁸² te da mu pomogne da u Dubrovniku dobije neko namještenje.⁸³ Iz ezopovski sročenog odgovora⁸⁴ vidno je da prvo neće biti teško nabaviti uz pomoć fizika (liječnika Cesara, kome Fragnito zna prezime: *Buzzaccarini*), dok drugo neće biti moguće ukoliko liječnik Giacomo Pacino (za određeno vrijeme ili zauvijek) ne ode iz Dubrovnika. Beccadelli ga od te želje diplomatski odgovara, uvjeravajući ga da i dalje nastavi voditi u Bologni svoju časnu praksu (*sua honorata condotta*), što će mu pružati veće zadovoljstvo nego da pribiva “na ovim grebenima” (*della quale credo che si troverà più contenta che d’esser in questi scogli*) (riječ *scogli* se može shvatiti u pjesničkom smislu danteovske reminiscencije, tj. “otočići”; ona se često javlja u Beccadellijevoj korespondenciji i pokazuje da je opsjednut velikim brojem otoka i otočića, kakvih u domovini nije nikad u tolikom broju sreo, a koji ukazuju možda i na podsvjesni klaustrofobički strah: vođeni put do Italije pun je zapreka).⁸⁵ Istog je dana Beccadelli datirao prva dva pisma u svezi s (pre)otkupom kuća u Bologni, upućena najbližim srođnicima (takvih je samo u tijeku 1556. god. bilo petnaestak).⁸⁶

Iz pisma od 3. siječnja Gasparu Ponziglioneu⁸⁷ razvidno je da je shvatio, kako Gigliola Fragnito rezimira, da nije prognan bilo kamo, nego *in una diocesi ai margini della cristianità, tra popolazioni con cui a stento riusciva a comunicare, in una regione sterile geograficamente e culturalmente* ili, kako on, što se jezika tiče, doslovno kaže: *Non voglio tacervi che ‘l maggiore dispiacere c’habbia qui è per la lingua del popolo che non intendo. I gentilhomini parlano italiano, ma gli altri schiavo, et vorrei qualche volta consolare qualche povero per me, dove mi bisogna l’interprete.*

Ubrzo su u dubrovačku “osamu” počele pristizati i prve vijesti iz dalekog

⁸² Najstarije su muzeje vodili amateri koje su podjednako zanimali prirodne (od kostiju svetaca i životinja do perja kolibrića za koje se vjerovalo da neprestano lete) i tvorevine ljudske ruke (arheološki eksponati, stari novci, strelice Indijanaca itd.). Kasniji, znanstveni muzeji specijalizirali su se za pojedine dijelove ovih velikih skupina predmeta.

⁸³ Usp. Oscar De Beaux, »Ghini, Luca.« *Enciclopedia italiana di scienze, lettere ed arti* 16 (1932): 916-917, koji navodi da je L. Ghini (Croara d’Imola, 1490. - Bologna, 1556.) bio liječnik i botaničar (osnovao je botaničke vrtove u Pisi, 1554. i u Firenzi, 1550.).

⁸⁴ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 161, 204.

⁸⁵ C. Gualteruzzi mu je kasnije (u pismu od 26. 4. 1558.) skoro pozavidio - upotrijebivši omiljenu Beccadellijevu sintagmu - što živi *in bonazza e tranquillità tra gli scogli*, dok su drugi, u Italiji, na udaru.

⁸⁶ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 96-97.

⁸⁷ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 33.

Rima, npr. da Pavao IV. pozna odlično latinsku književnost, osobito Cicero-na, i da tim znanjem briljira na koncistorijima (to javlja iz Rima 1. veljače 1556. C. Gualteruzzi).⁸⁸ No unatoč takvim obavijestima Beccadelli se (u pismu Ottavianu Cariju od 12. 3.) osjeća neizrecivo napuštenim *in questa solitudine ove mi pare d'esser fatto eremita*.⁸⁹

Dosadnu mu svakodnevnicu razbio je najprije jedan prekršaj *Indeksa*,⁹⁰ a zatim od njega blagoslovljen odlazak P. Brocarda u Egipat, plod kojega je

⁸⁸ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 53.

⁸⁹ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 35, 55.

⁹⁰ Kad se vlastelin Stjepan Gradić obratio Beccadelliju s molbom da mu dade odrješenje zbog posjedovanja talijanskog izdanja Biblije u izdanju A. Bruciolija, on ga je morao uputiti na za takve slučajeve nadležnog stonskog biskupa dominikanca Petra Gučetića, koji je bio inkvizitor za cijelu Dubrovačku Republiku (iako su, u teoriji, nadbiskupi također bili nadležni za takve probleme). To je, naravno, Beccadelliju bilo "ispod časti" u odnosu na vlasti Republike. Ovdje treba reći da još nije bio objavljen prvi univerzalni rimski Indeks (bit će tek 1559.) koji je zabranio sve biblije na talijanskome, kao i da je konkretni prijevod bio opasan jer je bio tiskan od A. Bruciolija koji je bio ozloglašen kao sklon protestantizmu, netočan itd., što je bilo razvidno iz nekoliko lokalnih *Indeksa*, npr. iz firentinskog (1552.), milanskog (1554.) itd., koji su izrijeком spomenuli sve tiskovine iz Bruciolijeve tiskare; međutim je venecijanski indeks (1549., 1554.) zabranjivao samo Bruciolijeve komentare Starog i Novog Zavjeta, ali ne tekst Biblije bez komentara. To je Gradić znao, pa je prosvjedovao. Beccadelli je zbog toga pisao jedno privatno i dva službena pisma u Rim. G. Fragnito, *La Bibbia al Rogo*: 102, donosi opširan izvod iz prvoga i kratka regesta ostalih dvaju. Citiram ih: 1. C. Gualteruzziju, Rim (Dubrovnik, 2. travnja 1556.): *...Lo mandai (tj. S. Gradića) al commissario (tj. P. Gučetiću) et durai fatica a farlo capace che da lui havea a ricorrere, et feci col Commissario che fu assoluto (ne kaže je li ta Biblija oduzeta, op. a.). Questa gente tiene un poco del clima di qua. Non è così disciplinabile come li nostri d'Italia, et poi ch'hanno l'Arcivescovo, del quale molti anni sono stati senza, pargli d'haver il Papa et ch'egli possa ogni cosa come vorriano che potesse. Io vo con tutti i buoni modi che so facendoli capaci et gli dico che da Roma havrò tutto quello che sar il bisogno loro ... Et però vorrei che parlaste con alcuni di quelli Ill.mi Signori dell'Inquisitione o con tutti, secondo che potrete, et li supplicaste per parte mia, che mi dessero questa commissione (tj. da i on bude imenovan povjerenikom, tal commissario, Inkvizicije, op. a.) per il rispetto sopradetto et anco per honor mio, che in questa io vengo ad essere inferiore a un mio suddito* (Stonska je biskupija sufragana Dubrovačkoj nadbiskupiji, op. a.), *la qual cosa qui è di qualche consideratione ...Non ricerco che lui sia revocato, ma vorrei esserli eguale almeno.* - 5. je travnja zamolio kardinala M. Ghislierija da bude imenovan povjerenikom Inkvizicije zbog *l'honore della giurisdizione* i, posebnim pismom, izvijestio Dživa Gundulića, veleposlanika u Rimu, kako S. Gradić *non era ben soddisfatto di Mons. di Stagno, parendoli che non conoscesse la sua innocentia*. Fragnito ne zna je li se Beccadelli mogao pozvati na neku dubrovačku predvarijantu još nepostojećeg Općeg indeksa. Upućuje na str. 37, gdje daje bibliografske podatke o svim indeksima izašlim u Italiji od 1545. do 1554. (od kojih su samo neki izašli nedavno u novom izdanju), ali zaboravlja nešto veoma važno iz međunarodnog aspekta, tj. da se Dubrovačka Republika, u slučaju da nije postojao neki obznanjeni dubrovački Indeks, nije mogla (ni smjela) pozivati na "manju strogost" mletačkog Indeksa, jer bi time dala povoda shvaćanju da nije neovisna država.

znalački pisan rukopis *Ragguaglio del viaggio da Ragusa al Cairo di m. Pellegrino Broccardi* (sic!) *da Ventimiglia*.⁹¹ To putovanje, započeto 12. travnja 1556. i opisano do povratka u Aleksandriju 17. listopada iste godine,⁹² sadrži interesantne podatke o svim usputnim postajama, a osobito o spomenicima, ljudeima, svečanostima, prirodi itd. u Egiptu.⁹³

Vrlo pregnantno Gigliola Fragnito sažima tematiku Beccadellijeva pisma od 2. svibnja 1556. Salvatoru Pacinu, guverneru Ancone: *L'isolamento, la privazione di quella "civile conversazione" che era stata l'essenza stessa della sua vita, il timore di morire in quel 'paese molto horrido et molto lontano dalle pratiche delle Corti*. Beccadelli je tada, čini se, zaključio da mu samo znanstveni i čitalački aktivizam može, ako nema dovoljno poslova službene prirode, pomoći da zaboravi svoj čemer time što će "ubiti vrijeme" (tal. *ingannare il tempo*). Prvi bibliografski podatak o djelima koje naručuje

⁹¹ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 124-151, s 15 ilustracija i bilješkama br. 76-80 na str. 158, iz pera G. Fragnito.

⁹² Autor je posvetio svoj putopis A. Gigantiju. Gigliola Fragnito misli da nije uopće kanio na povratku iz Aleksandrije preko Cipra posjetiti Jeruzalem (kako "obećava", G. Fragnito, *In museo e in villa*: 151) i da je ostao vrlo ravnodušan prema *Loca Sancta* u Egiptu, npr. nije spomenuo crkvu podignutu na mjestu mučeništva Sv. Katarine Aleksandrijske (ako ju je uopće posjetio), nije se popeo na Sinaj a pri opisu vrta u Mataryyahu i stabla pod kojim su se Marija, Josip i mali Isus omarali bježeći pred Herodom (koji je obišao) bio je vrlo kratak (i hladan), usp. G. Fragnito, *In museo e in villa*: 115-116, 116-120. Beccadelli je 'korigirao' i 'dopunio' njegov tekst, prigušujući njegov previše svjetovan entuzijizam i folklorističku komponentu uvođenjem znanstveno preciznih podataka o daljinama između pojedinih postaja, citata iz grčko-rimske starine i dobro maskiranih neistina. Slične promjene i dopune predložio mu je i A. Giganti. Iz usporedbe triju rukopisa vidno je, npr., da je Brocardo po "šefovim" savjetima znatno povećao opis vrta u Mataryyahu, piramida i grada Kaira. Za nas je važno, da je Beccadelli dao Brocardu pismenu preporuku za krškog nadbiskupa P. Landa (G. Fragnito, *In museo e in villa*: 110) u kojoj je između ostalog stajalo da je donosilac *persona virtuosa et massime nelle cose della pittura, il quale passò in queste bande meco et hora vago di vedere paesi novi, se ne va con questa nave in Alessandria con speranza di essere di ritorno fra quattro mesi*, da je na Krfu boravio od 15. travnja do 10. svibnja, jer dotle nije mogao naći nijednu veliku galiju za nastavak, da je na jonski otok Zante stigao dan prije Spasova (vjerojatno pravoslavnoga), da je s Grcima na kopnu slavio *facendo sdramize con quella Ribola...*, G. Fragnito, *In museo e in villa*: 125 (možda se radi o lapsusu mjesto *stravizzi*, što je mletački kroatizam nastao od *zdravica*), da se u luci Candie (Kreta) zadržao 15 dana i da je preostalih 480 milja do Aleksandrije proputovao na jednom dubrovačkom brodu u samo 4 dana (G. Fragnito, *In museo e in villa*: 125). Fragnito se divi njegovim opisima bujne flore u delti Nila (G. Fragnito, *In museo e in villa*: 118, 127) koja da ga se, s obiljem hrane, veoma dojmila, očito zbog kontrasta *con la natura arida e rocciosa che circondava Ragusa e con la scarsità dei viveri che vi si pativa* (G. Fragnito, *In museo e in villa*: 118).

⁹³ Usp. G. Fragnito, *In museo e in villa*: 118-123; 126-151; Egiptom se bavi 11 od 15 ilustracija.

iz Italije tiče se jednog tadašnjeg bestsellera iz pera Gian Battiste Ramusija (1485-1557)⁹⁴ (u pismu R. Cataneu od 9. srpnja 1556.). Istina, već je 6. svibnja bio od C. Gualteruzzija zatražio knjige “koje su u Rimu objavljene nakon njegova odlaska”, ali bez navođenja njihovih naslova. Josip Torbarina ostavlja otvorenim je li se Beccadelli 9. srpnja zaista privremeno preselio u vilu Dživa Gundulića, što mu je taj prijatelj bio ljubazno ponudio.⁹⁵ Iz te su godine vrlo važna pisma (i soneti) izmijenjena s Michelangelom, koja je J. Torbarina svestrano proučio. Među pismima koja je Torbarina sumarno prikazao najvažnijim mi se čini ono upravljeno C. Gualteruzziju u Rim (od 26.9.), jer se u njemu po prvi put spominje namjera da se renovira “neka stara kućetina” (*un certo casamento vecchio in una di queste isole che sarà ubi reclinare caput con la brigata, se pure la peste, quod Deus avertat, passasse avanti*) (pismo 26.). Pismo A. Priuliju od 8. srpnja već sam spomenuo. Tko je F. Martelli, kome 15. rujna javlja o francuskom glazbeniku Lambertu⁹⁶ i (28.12.) da je G. Dondino postao tajnik, ne znam. Važno je i pismo kardinalu Moroneu (od 27.6.).⁹⁷ Torbarina datira u to doba dolazak braće Amalteo u službu Republike.⁹⁸ Mlađi (Cornelio) izabran je za kancelara, a stariji Giambattista, postao je 1556. tajnikom Republike. Torbarina navodi da je ovaj rođen 1529., a ne 1525., kako se ranije mislilo.⁹⁹ Među pismima o obiteljskim pitanjima iz te godine spomenuo bih samo ono od 7. kolovoza u kojem Beccadelli savjetuje ocu nećaka Pomponija da dječaka usmjeri na studij *litterae humaniores* i stranih jezika, a ne prava. Dodajmo, najzad, da Beccadelli nema nikakve odgovornosti za neugodnosti koje je u Dubrovniku doživio od 1556. do 1559. jedan od najboljih liječnika koji su u Dubrovniku djelovali, naime Jono Roderiguez (poznatiji po pseudonimu *Amatus Lusitanus*) (Castelo Branco, 1511. - Solun, 1569.), za čiji su odlazak iz Dubrovni-

⁹⁴ *Navigazioni et viaggi, I-III*. Venezia, 1550-1559., tog uglednog mletačkog dužnosnika i veleposlanika vjerojatno je abonirao, jer do 1556. god. nije još bio izašao zadnji svezak.

⁹⁵ J. Torbarina, *Kroatističke rasprave*: 212.

⁹⁶ Ivo Goldstein (ur.), *Hrvatska - Europa - Svijet. Kronologija*. Zagreb, 1996, sub anno 1554, donosi: “U Dubrovniku počinje djelovati franc. skladatelj Lambert Courtoys Stariji. S naturaliziranim potomcima Henrikom (djeluje 1573-1629) i Lambertom Mladim (djeluje 1621-1664) predstavlja glazbenu obitelj koja ostavlja jedine kompozicije stare dubr. glazbe prije 1650.”

⁹⁷ Za sva ta pisma vidi: J. Torbarina, »Fragmenti«; J. Torbarina, *Kroatističke rasprave*: 349-356.

⁹⁸ J. Torbarina, *Kroatističke rasprave*: 355-356.

⁹⁹ Što ne zna Anna Buiatti, »Amalteo, G. Battista.«, *Dizionario Biografico degli Italiani* 2 (1960): 629-631, koja očito Torbarinine radove nije čitala.

ka najvjerojatnije bili krivi, po načelu *Medicus medicum odit*, jedan ili oba talijanska liječnika fizika (Cesare iz Pesara i Giacomo Pacino; nikako ne kirurzi Paolo Celentano i Giovanni Vanucci).¹⁰⁰ Jesu li se on i drugi slavni Portugalac koji je djelovao u Dubrovniku, tj. pjesnik Didak Pir (Ebora, 1517. - Dubrovnik 1599.) (oba su bili Židovi), osobno upoznali s Beccadellijem, nije poznato. Didak Pir (poznat i kao *Jacobus Flavius Eborensis* a, u dubrovačkim arhivskim dokumentima, kao *Didacus Isaiah Cohen*) proživio je u Dubrovniku bez teškoća najmanje 40 godina.¹⁰¹

Iz sačuvane korespondencije u 1557. (koja je nešto manje bogata nego ona iz 1556.) vidno je da je Beccadelli pomalo "našao sebe" i da se uspješno nosio s dubrovačkim obvezama i izazovima. Prve (dušobrižništvo i dr.) nisu lake (ni Sampson ne bi s njima lako izašao na kraj, kako se žali u pismu od 11. siječnja C. Gualteruzziju; mogu se uporediti sa *sassi durissimi che romperiano le braccia di Sansone*).¹⁰² Što se drugih tiče, obnova kuće na Šipanu odvija se uspješno zahvaljujući stručnosti F. della Volpaia, kako Beccadelli s ponosom javlja 4. svibnja F. Gheriju;¹⁰³ dapače, već se nazire potreba da tu samoću napuči, uz pomoć slike koju će dati nacrtati, "konverzacijom književnika",¹⁰⁴ kako javlja 19. lipnja Floriu Maresiu (ona će biti uglavnom gotova tek 1559., op. a.). Tako on za sada ljetuje među grebenima kojima mnogošta nedostaje (...*scogli caristiosi* (sic!) *di molte commodità et soprattutto di conversatione*), kako povjerava u pismu od 6. srpnja prepozitu G. della Torre. Zle vijesti koje dolaze iz Rima (gdje je kardinal Morone, kome se on javio 18. siječnja, uhićen 29. travnja; bit će oslobođen nakon smrti Pavla IV. 18. kolovoza 1559.) i iz Londona (iako se žilavo bori za obnovu katoličanstva, R. Pole pada sve više u nemilost; legatska će mu

¹⁰⁰ Usp. Nikica Talan, *Hrvatska/Portugal. Kulturno-povijesne veze kroz stoljeća*. Zagreb 1996, § *Amatus Lusitanus*: 103-122. Talan smatra sigurnim da je taj liječnik stigao u Dubrovnik 1556. (dan i mjesec nisu znani) i otišao iz njega krajem 1558. ili početkom 1559. god. (str. 107, 109), dok I. Goldstein, *Hrvatska - Europa - Svijet*, još uvijek prihvaća starije mišljenje da je stigao 1557. god.

¹⁰¹ N. Talan, *Hrvatska/Portugal*, § *Didak Pir*: 61-101.

¹⁰² G. Fragnito, *In museo e in villa*: 75, 98.

¹⁰³ *Questo anno la peste ci è stata sino su le porte et se per disgratia s'appizzava dentro, eravamo spediti, per che questa Terra è piccola e piena com'uno alveare, et chi non ha stanza in Villa vi so dire che sta fresco, et però con ogni disagio et spesa, mi son messo a fabricare in una Isola dove l'Arcivescovato ha buona possessione, et Ceccho nostro è l'Architetto et agricoltore*. G. Fragnito, *In museo e in villa*: 111, 152.

¹⁰⁴ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 51, 63.

čast biti oduzeta u travnju 1557., ali ne i kardinalski naslov) ne opterećuju ga suviše. On je zahvalan Providnosti što ga je usmjerila u Dubrovnik, kako smireno javlja 12. siječnja G. A. Fantiju,¹⁰⁵ iako ne može prežaliti, u istom pismu, da se stanje u Rimu u zadnjih par godina stubokom izmijenilo,¹⁰⁶ pa stoga nije aktualna njegova želja (u pismu istome od 27. veljače) da se on i mnogi stari prijatelji uskoro vide u Bologni i(li) u Pradalbinu.¹⁰⁷ Konačno, veseli ga da mu, i pored teškoća svake vrste, pristizu naručene knjige.¹⁰⁸ Rukopisni rariteti na provansalskome, koje će on i Giganti proučiti uz pomoć “francuskog” člana *familiie*, tj. P. Augia,¹⁰⁹ na najboljem su putu da stignu u Dubrovnik (stići će početkom 1558., kako je razvidno iz pisma kojim Beccadelli 13. travnja zahvaljuje F. Martelliju na slanju *del libro provenzale e delle scritture*).¹¹⁰ Naravno da je u svemu tome najveću pomoć pružio “heretik” Ludovico Castelvetro (Modena, oko 1505. - Basel, 1571.), koji se u to doba bio povukao u duboku ilegalnost uz pomoć ferarskog vojvode Ercola II. Este i nekih venecijanskih moćnika, prije nego je pobjegao definitivno u Švicarsku 1561.¹¹¹

I za zadnje dvije godine Beccadellijeva boravka u Dubrovniku raspo-
lažemo s brojnim podacima rutinske naravi (npr. obavješćivanje o novosti-
ma u oba pravca, Talijani koji u Dubrovnik dohode ili kroza nj prohode,
kontakti između malog nadbiskupskog Dvora i Dubrovčana, narudžba i sti-

¹⁰⁵ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 33, 55.

¹⁰⁶ ...*parmi che s'apra una strada a guastare il più bello Convento c'habbia il mondo per gentiluomini et begli ingegni d'ogni nazione.*

¹⁰⁷ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 76, 98.

¹⁰⁸ U citiranom pismu F. Maresiu od 19. lipnja javlja mu da je upravo dobio *il bello et copioso libro delle Hieroglyphice* P. Valeriana. Radilo se o drugom izdanju poznate monografije *Hieroglyphica, sive de sacris Aegyptiorum aliarumque gentium literis commentarii*, Basel, 1557. Usp. G. Fragnito, *In museo e in villa*: 123, 158. Zanimanje za Egipat bilo je u zraku. Jedan od njegovih plodova bilo je podizanje obeliska na trgu ispred bazilike Sv. Petra, za koje je zaslužan papa Siksto V. (1585). Jedan od gledatelja, A. Giganti, otpjevat će ga latinskom prigodnicom, tiskanom 1595. Usp. G. Fragnito, *In museo e in villa*: 123, 158.

¹⁰⁹ Tog Beccadellijeva suradnika iz Marseillea ve poznamo. Beccadelli je zamolio za slanje kodeksa iz Modene F. Martellija pismom od 3. studenog 1557., no on je bio zamišljen samo kao posrednik, jer se ime L. Castelveta, koji je bio u posjedu kodeksa, nije smjelo pojaviti na adresi.

¹¹⁰ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 38, 57.

¹¹¹ Usp. Valerio Marchetti i Giorgio Patrizi, »Castelvetro, Ludovico.« *Dizionario Biografico degli Italiani* 22 (1979): 8-21. Castelvetro se otada slobodno kretao Europom (Chiavenna, Ženeva, Lyon, opet Ženeva, Chiavenna, Beč, gdje ga je car Maksimilijan II. primio sa svim počastima kao prevoditelja Aristotelovih djela, Basel).

zanje knjiga i sl.). No oni se ne mogu mjeriti po važnosti sa dvije dovršene “makrodjelatnosti”: dovršenjem obnove ljetnikovca na Šipanu i samo djelomično dovršenom redakcijom četiriju biografija kojima je Beccadelli, slaveći i opravdavajući te uglednike, istodobno uvjeravao potencijalno čitateljstvo u vlastitu učenost, ugled u određenim rimskim krugovima te u njihovu (i svoju) pravovjernost (oni, kako bi se to modernim rječnikom reklo, nisu bili nikavi sektaši, a još manje devijacionisti).¹¹² Konkretno rečeno, Beccadelli je kroz to vrijeme (točan datum nije poznat) završio životopise četiriju osoba čiji je život i rad bio stvarno ili, - misli se na Petrarca - idealno isprepleten s njegovim. Vrlo je vjerojatno da je najprije, tijekom 1558., završio Contarinijev, a tek početkom 1559. Poleov (Pole je umro 17. studenoga 1558., a onda nije postojao običaj da se pišu biografije živih ljudi). Ta dvojica nisu bili pjesnici. Za preostalu dvojicu trebalo mu je više vremena, osobito stoga što su obojica, zbog svojih erotskih tema (osobito Petrarca), bili na zlu glasu, a Bembo je k tome, kao kardinal-pjesnik bio osobito delikatna tema (Petrarca nije bio ni biskup, dapače, bio je odbio biskupsku čast). Otežavale su dovršenje tih dvaju životopisa i filološke lakune: nisu bili još poznati autografi svih Petrarčinih radova, a još manje njegova (i Bembova) kompletna korespondencija koja se, što se Bemba tiče, tek imala pojaviti tiskana u izboru (uz pomoć C. Gualteruzzija koji je čuvao njegovu ostavštinu i Girolama Querinija koji mu je bio oporučni izvršitelj). Ako se može pretpostaviti da je životopis P. Bemba dobio krajem 1558. (ili početkom 1559.) konačni oblik, za Petrarčin znamo da je Beccadelli radio na doradi njegove druge verzije još 1561., za vrijeme sudjelovanja na Tridentском koncilu.¹¹³ Stoga ću o toj biografiji reći par riječi u odjeljku za 1559., iako se slažem s primjedbom da datum posvete Gigantiju (28. srpnja 1559.) treba biti shvaćen *cum grano salis*, jer ga autor nije mijenjao u drugoj verziji.

Za pretpostavku da je Contarinijeva biografija bila prva vojuju dvije okolnosti: kako je već rečeno, Beccadelli je polazio od nedovršenog životopisa iz pera zajedničkog prijatelja G. della Case (koji je umro 1556.), a o temi je imao dovoljno vremena za razmišljanje, jer je njegova sedmogodišnja služba kod Contarinija završila njegovom smrću davne 1542. godine.

¹¹² G. Fragnito, *In museo e in villa*: 18, 38 i drugi.

¹¹³ Usp. G. Fragnito, *In museo e in villa*: 43, 59.

Godina se 1558. otvara jednim pismom od 3. siječnja inače nepoznatom adresatu (Vincenzo Parpaglia), u kome Beccadelli filozofski konstatira: *La solitudine fa gli uomini curiosi*.¹¹⁴ Nije jasno da li i ostale “žalopojke” koje je izazvalo “izgnanstvo” (tal. *esilio*) u Dubrovniku (o kome samo Fragnito u komentaru kaže da je bilo petogodišnje, ali ne i Beccadelli), spomenute u istom kontekstu, smijemo datirati u tu godinu ili istom 1560.¹¹⁵ Navodno je u siječnju iste godine Beccadelli molio G. Bagia, koji se spremao u Dubrovnik, da mu ne nosi knjige *perché qui ne avemo assai*.¹¹⁶ Dana 14. ožujka Beccadelli se pohvalio F. Ferru da je kod njega devet mjeseci (dakle vjerojatno od lipnja 1557.) stanovao firentinski plemić Jacopo Borgiani, koji je u mladosti boravio u novootkrivenim dijelovima srednje i južne Amerike, o čemu ga je hvalevrijedno izvijestio.¹¹⁷ Nedugo poslije toga primio je Beccadelli Gualteruzzijevo pismo od 26. travnja, vjerojatno istodobno kad je obznanio inače nepoznatog svećenika Anastasia de Grecis 2. svibnja da je njegov polivalentni suradnik P. Brocardo davao nekom pobliže nepreciziranom mladiću Domenicu, kome je Beccadelli osigurao stan, poduku iz književnosti i glazbe.¹¹⁸ Nepoznatog dana ljeta iste godine u Dubrovnik je stigao petogodišnji Girolamo, sin poznatog mletačkog izdavača Paola Manuzia (1512-1574), i upisao se u školu koju je vodio učitelj Paolo Bosio.¹¹⁹ Tog je ljeta, kao član pratnje mletačkog *baila* (veleposlanika u

¹¹⁴ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 161, 204.

¹¹⁵ *Ingannare il tempo... cercare, cioè, di attutire quel senso di emarginazione culturale e sociale che pervade il loro animo durante i cinque anni del soggiorno raguseo, alleviare l' "esilio" in quel paese "molto horrido, et molto lontano dalle pratiche delle Corti", in quella "selvatica stanza", vidi: G. Fragnito, In museo e in villa: 161.*

¹¹⁶ J. Torbarina, *Kroatističke rasprave*: 348.

¹¹⁷ *...Jacopo Borgiani, il quale in gioventù "navigò nelle Terre nove di Ponente, et mezzo giorno et ne rende buon conto", vidi: G. Fragnito, In museo e in villa: 204.*

¹¹⁸ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 111, uvodno ističe značaj nadbiskupskog dvora: *E' assai probabile che in quella piccola corte ragusea, trasformatasi, per attutire la nostalgia dell'Italia, in un vivace centro di cultura, dove si coltivavano lo studio della storia, delle lettere latine, della poesia provenzale e petrarchesca, della sacra scrittura, a don Pellegrino fosse affidata l'educazione musicale di un giovane Domenico, non meglio identificato, che Beccadelli si era offerto di tenere "in casa, et darli commodita d'imparare et lettere et musica". Da se nije možda radilo o Dinku Ranjini, rodenome 1536.?*

¹¹⁹ J. Torbarina, *Kroatističke rasprave*: 354-355, piše da je osamnaest mjeseci prije toga P. Manuzio odustao od slanja u Dubrovnik, u istu svrhu, starijeg sina Alda, jer mu je Beccadelli tada bio javio da se tu može samo naučiti hrvatski. Sad je Beccadelli bio bolje upoznao vrijednost dubrovačke škole, pa mu je javio: *La elezione vostra di mandar Hieronimo in qua non puo' essere se non buona ... Imparerà ancho questa lingua, et vi prometto che lo farà presto, pur che non si scordi nostra*. Girolamo je sjajno učio ali je na žalost 1559. god. umro u Dubrovniku.

Carigradu) proboravio u Dubrovniku nepuna dva sata istoimeni nećak P. Bemba, o čemu je Beccadelli 24. lipnja izvijestio C. Gualteruzzija.¹²⁰ Istom se prijatelju Beccadelli javio 20. kolovoza i, ne bez razloga, opet 23. kolovoza, jer su dolazak Gualteruzzijeva sina Lelia, u međuvremenu i njegov povratak u Rim, bili povod da Beccadelli zatraži njegovu pomoć u doradi Bembove biografije i izrazi svoje zamjerke na rad nekih drugih proučavatelja tog pjesnika-kardinala.¹²¹ Čini se da je Lelio G. ponio u Rim jednu nedefinitivnu verziju te biografije, o kojoj govori Beccadelli u pismu C. Gualteruzziju od 26. listopada.¹²²

Dodajmo na kraju da Gigliola Fragnito ima pravo kad Bembovu biografi-

¹²⁰ Beccadelli piše da ga je ganulo kad je čuo kako netko mladom Pietru Bembu kaže da mu poljubi ruku: *Et abbracciai quel giovane con quella tenerezza ch'amai, et amo, et amarò sempre la felice et honorata memoria di quel Reverendissimo Signore di cui porta il nome et li lo dissi con le lachrime su gli occhi. Quello sino a qui è stato il più dolce giorno ch'habbia havuto a Ragusa. Ma che dico giorno! Furono due hore a pena, che mi parvero due momenti, bisognandoli far vela, poi che 'l vento gli chiamava*, vidi: G. Fragnito, *In museo e in villa*: 36, 56.

¹²¹ Usp. G. Fragnito, *In museo e in villa*: 35, 55-56. Beccadelli je 20. kolovoza, malo prije nego li je primio Gualteruzzijevu biografiju G. Contarinija, bio slučajno pročitao *La vita di M. Pietro Bembo Cardinale* nepoznatog autora, tiskanu kao uvod u prvotisak Bembove *Historia vinitiana di M. Pietro Bembo card. volgarmente scritta. Libri XII* (In Vinegia, 1552), i bio o njoj sastavio zabilješke koje mu je htio u svoje doba poslati. Sad mu je, eto, stigla i biografija drugog zajedničkog zaštitnika (tal. *patrone*). U pismu od 23. kolovoza, na vijest koju mu je donio Lelio Gualteruzzi, da Carlo Gualteruzzi i *il mag.co Quirino* (tj. G. Querini) kane tiskati izbor iz Bembovih pisama, savjetuje mu da ne objavljuju beznačajne stvari nego samo *qualche cosa grave, et degna di quel nome*. Na žalost je i u anonimnoj *Vita* i u dosad tiskanim *Lettere* našao loše i nepotrebne stvari. Tko je autor anonimnog životopisa nije se uspjelo ustanoviti, ali svakako nije C. Gualteruzzi kako je, upravo pozivom na gornje, zaključio Stefano Carrai (Stefano Carrai, »Della Casa biografo di Bembo.«, u: Gennaro Barbarisi i Claudia Berra, ur., *Per Giovanni della Casa. Ricerche e contributi. Gargnano del Garda, 3-5 ottobre 1996*. Bologna, 1997: 419-435). Istog je dana Beccadelli naslovio jedno drugo pismo Ugolinu Gualteruzziju (G. Fragnito, *In museo e in villa*: 204) spominjući odličnu monografiju Ippolita Salvianija *Aquatilium animalium historiae*, Romae, 1556., koja sadrži 92 bakroreza, od kojih je neke (manji dio) izradio čuveni Béatrizet. Kaže da će mu odlično poslužiti jer će je on i njegovo društvo primijeniti u ribolovnoj praksi na Šipanu (G. Fragnito, *In museo e in villa*: 161). Gotovo je sigurno da je Lelio Gualteruzzi donio tu knjigu u Dubrovnik.

¹²² G. Fragnito, *In museo e in villa*: 56. Beccadelli tu piše: *La vita del nostro R.mo Bembo restarà in man vostra, accio che come imperfetta la correggiate et facciate più piena con molte cose, che voi saprete et a me sono state ignote; acciò che poi compita si possa stampare o latina o vulgare, come meglio vi parerà, per honorare quella felice memoria che da noi è stata tanto amata et riverita*. Iz svega proizlazi da, s obzirom na sporost tadašnje pošte, Beccadelli nije mogao redigirati zadnju verziju svoje biografije P. Bemba prije 1559.

ju drži prstenom koji povezuje Petrarčinu i Contarinijevu (Poleova je marginalna),¹²³ i kad razumije Beccadellija što ih nije odmah, a ni za života - ona misli samo one kardinala - izdao iz straha da sebe ne bi izložio neugodnostima (tiskane su prvi put 1753., 1601. i 1746., a Poleova 1748.), ali se ne bih složio s njom da su sva trojica bili u jednakom stupnju *exsolafideisti*. Petrarca je živio davno prije Luthera i neke slutnje o tome jedva da je mogao dobiti od starijih autora, a što se tiče Bemba, kako ona sama priznaje,¹²⁴ *sulle posizioni religiose del Bembo manca ancora un lavoro esauriente*, pa su naslovi na koje se tu poziva samo predradnje. Moglo bi se diskutirati o tome zašto je biografija Petrarce bila tiskana prva, iako je taj autor, po mišljenju anonimnih cenzora koje je "iskopala" Fragnito,¹²⁵ bio sablažnjiviji nego Bembo kod koga *libido* i *cupido* igraju manju ulogu. Za na to odgovoriti trebalo bi poznavati "konstelaciju snaga" u dotičnim godinama, što nadilazi moju temu.

Nakon što je prva, već tiskana verzija Rimskog općeg Indeksa zabranjenih knjiga od prosinca 1557. god. bila povučena u zadnji čas, novo je povjerenstvo Kongregacije Sv. Ufificija 30. prosinca 1558. objavilo prvo njegovo, od pape Pavla IV. odobreno izdanje (zovu ga kratko *Paulinski* ili *Indeks od 1559.*). U njegovoj su se primjeni pokazale odmah određene nemale teškoće, nešto zbog nejasno formuliranih pravila, nešto zbog prosvjeda sa više strana zbog strogosti i(li) nelogičnosti. Stoga je već u veljači 1559. bila tiskana *Instructio circa Indicem librorum prohibitorum*. U nastavku, ograničit ću se na jedan problem, tj. zabranu prijevoda Biblije na žive europske jezike i na jedno osporavano načelo: da se redovni dužnosnici crkvene hijerarhije (biskupi i nadbiskupi) smiju baviti pitanjem zabrane knjiga i eventualnim "posebnim dozvolama" samo ako u nekom kraju još ne postoje inkvizitori i njihovi vikari (lat. *ubi ipsi non sint*). Dužnosnici, koji su u pravilu bili stariji, obrazovaniji, iskusniji i, osobito ako su u nekom kraju dugo biskupovali, bliži puku, bili su zbog toga s pravom ozlojeđeni. Tihi je otpor imao uspjeha i doveo je do novog *Indeksa*, tzv. *Tridentskog*, koji je bio obnarodovan od Pija IV. bu-lom *Dominici gregis* 24. ožujka 1564. O tome kasnije. Treba već sada napomenuti da je Ludovico Beccadelli stajao u prvom redu onih koji su se borili za mudriji Indeks i za biskupska prava već 1556. Njegova je uloga u

¹²³ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 43.

¹²⁴ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 58.

¹²⁵ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 48-49, 60-61.

stvaranju Tridentskog Indeksa kod nas nepoznata. Svojevrsnu mu je potporu pružala hrvatska ne samo glagoljaška tradicija o starosti upotrebe narodnog jezika u crkvi (staroslavenskog i, kasnije, starohrvatskoga); mada u Rimu nitko nije vjerovao pričama da je sv. Jeronim preveo Bibliju na "dalmatinski" jezik i izmislio glagoljicu, taj se topos uvijek iznova servirao.¹²⁶ U rimskim su arhivima postojali (i bili i tada poznati) dokumenti o odnosima papa Hadrijana II. (867-872) i Ivana VIII. (872-882) sa Svetom Braćom, odnosno samo sa Sv. Metodom! Ne želeći izazivati nepotrebne diskusije rimski su notari, kad god se jeronimska tema nije mogla izbjeći, ubacivali skeptičnu sintagmu *ut fertur*, "kako se govori" ili sl. Vijesti iz Rima te su zime brzo stizale u Dubrovnik. Beccadelli se tako osjetio već 12. veljače 1559. ponu-kan da od kardinala Ghislierija zatraži u vezi hrvatskih liturgijskih tekstova kompetentno mišljenje,¹²⁷ jer bi doslovno poštivanje *Indeksa* u mnogim hrvatskim biskupijama stvorilo nesavladive teškoće. Njegovi su motivi bili mnogo širi: trudio se da razuvjeri one prelate koji su bili opsjednuti mišlju da su hereze izbile jer su polupismeni vjernici došli u mogućnost da posjeduju (ili samo čitaju) jeftina tiskana izdanja Biblije na narodnim jezicima. Po njegovu mišljenju, za hereze su bili krivi u prvom redu učenici ljudi (više iz crkvenih nego iz laičkih krugova) koji su Bibliju nepravilno tumačili, no

¹²⁶ G. Fragnito, *La Bibbia al Rogo*: 77, se poziva na: Edoardo Barbieri, *Le Bibbie italiane del Quattrocento e del Cinquecento. Storia e bibliografia ragionata delle edizioni in lingua italiana dal 1471 al 1600*, vol. I. Milano, 1992: 167-171. Koristila se i monografijom istog autora *Panorama delle traduzioni bibliche in volgare prima del Concilio di Trento*, tada u tisku, vidi: G. Fragnito, *La Bibbia al Rogo*: 50.

¹²⁷ G. Fragnito, *La Bibbia al Rogo*: 101. Donosim *in extenso* sve što tu piše: *...Et per essere l'Indice grande e generale genera qualche dubbio... com'è questo che proibisce tutte le Bibbie volgari in che lingua si siano, la qual cosa sono certo esser stata ordinata per rispetto dell'heresie nuove et vecchie et suoi fauttori. Et qui in tutta la provincia di Schiavonia, non pure a Ragusa, hanno nella lingua loro, com'essi dicono, da san Hieronimo in qua, tutti i libri sacri, et non solo gli leggono ordinariamente nei monasterii delle donne e nelle case private, ma celebrano per tutto il paese, dalle cathedrali e monasterii de' frati in poi, la messa in lingua schiava et, per quel ch'intendo, in detta lingua si fanno preti et dottori anchora. Et essendo uso molto vecchio, com'ho detto, sarebbe cosa quasi impossibile a levarla. Né io credo che la santa Inquisitione habbia avuto questa mira. Pure V. S. R.ma, per l'uffitio et bontà sua, sarà contenta levarci di scrupolo. Si com'anco la prego che faccia delle bibbie volgari in italiano, delle quali alcune ne sono stampate già più di 40 anni (dakle prije Lutheru, op. a.), et tradotte da persone catholiche et devote, sopra i quai libri molti vecchi sono usati di leggere, et li sa di strano esserne privi.*

oni ne bi svojim pogubnim idejama bili uspjeti zavesti mase da su se njihovi pastiri brinuli za njihovo duševno dobro (kako su bili dužni) umjesto da ih prepuste da postanu lak plijen heretika, jer im je bilo milije živjeti u slasti i lasti, daleko od svojih "stada". (Nad)biskupe za to treba disciplinirati, prisiliti ih pod prijetnjom kazne da stalno rezidiraju u svojim biskupijama i vrše sve dužnosti za koje su kompetentniji nego drugi (npr. nezainteresirani vikari i putujući inkvizitori kojih se puk boji pa im spontano ne nosi zabranjene knjige).

Dan prije spomenutog dopisa (koji je u stvari bio diplomatski sročeni prosvjed) Beccadelli je u pismu F. Martelliju od 11. veljače izrazio svoje zgražanje što se dva književnika koje on veoma cijeni, tj. A Caro i L. Castelvetro, javno časte tiskanim uvredama.¹²⁸ Diplomatski je zaboravio reći da je Caro u svom polemičkom žaru nepristojan, jer mu L. Castelvetro, koji se krije u strahu od uhićenja, nije ravnopravan protivnik. Malo nakon toga, u ožujku iste godine g., Beccadelli je imao priliku da u dominikanskoj crkvi u Dubrovniku čuje jednu propovijed na hrvatskome (ocijenio je da propovjednik ne govori nestručno, lat. *non inepte*, iz čega J. Torbarina, zaključuje da je Beccadelli poslije više nego trogodišnjeg boravka, bio u stanju prilično razumjeti govorni hrvatski).¹²⁹ Malo zatim, Gualteruzzi mu se javio 6. travnja *il giorno celebrato da quel nostro gran Poeta*,¹³⁰ žaleći se da važeći *Indeks* često zabranjuje pravovjerne pisce a propušta naglašeno erotske i(li) antiklerikalne tekstove (npr. *Poemata* G. della Case).¹³¹ Ove je godine Beccadelli mogao knjižiti u svoju korist dva boda u odnosu s isusovcima. Obratio se drugom njihovom generalu, Diegu Lainezu, 25. svibnja s molbom da mu pošalje materijale koji dokumentiraju rad tih otaca u objema Indijama (tj. u Americi i u Indiji).¹³² Vjerojatno je u tome uspio, jer bez Laineza ne bi bio mogao ostvariti davnu želju Republike da u Dubrovnik dođe čuveni pro-

¹²⁸ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 86-87, 105-106.

¹²⁹ J. Torbarina, *Kroatističke rasprave*: 351.

¹³⁰ Misli na godišnjicu (6. travnja 1327.) dana kad je Petrarca prvi put vidio Lauru u jednoj avignonskoj crkvi. Usp. G. Fragnito, *In museo e in villa*: 87, 106.

¹³¹ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 87, 106.

¹³² *...per mia consolazione, o per mia curiosità che sia contenta che alla giornata havendo nova di quelli suoi Santi Fratelli che sono nelle Indie farmene parte, per che goderò almeno delli loro boni progressi... Ho letto un libro di quegli avisi stampato l'anno passato con mio gran contento.* G. Fragnito, *In museo e in villa*: 204.

povjednik Nicolás Bobadilla.¹³³ Vjerojatno ni Lainezu, iako je bio jedan od sastavljača *Indeksa* iz 1559., nije u njegovoj primjeni sve bilo neupitno (Fragrito spominje kritičko pismo jednog isusovca s terena, koje Lainez nije samo tako odbacio).¹³⁴ Dok su se u centrima odlučivanja odvijali mali pomaci koji će dovesti do “otapanja leda” nakon smrti Pavla IV. (Pio IV. je nastupio 26. prosinca 1559.), na Šipanu se rad dvaju Beccadellijevih suradnika bližio kraju i pored straha od turskih pljačkaških pohoda (valjda ne na Šipanu), kako je vidno iz Beccadellijevih pisama Arcangelu Priorinu od 10. lipnja¹³⁵ i 11. rujna.¹³⁶ Konačno je i čuvena slika bila najkasnije 26. listopada 1559. gotova; nedostajali su na njoj još R. Pole i J. Sadoletto.

Prvi boravak N. Bobadille u Dubrovniku (15. prosinca 1559. - lipanj 1560.) nije, koliko mi je poznato, ostavio traga u Beccadellijevim aktima. Drugi je njegov boravak u Dubrovniku trajao od veljače do lipnja 1561., tj. zbio se poslije Beccadellijeva odlaska.¹³⁷

Protivno onome što se dosad naglašavalo, Beccadelli se ni potkraj svog boravka u Dubrovniku nije uvijek voljko osjećao, ako je suditi po onome što je 3. kolovoza 1559. pisao korčulanskom biskupu Pietru Barbarigu: *La stan-*

¹³³ G. Alberigo, »Beccadelli, Ludovico.«: 411, zna za taj boravak (nije mu poznat datum) i, također, da je Beccadelli nastojao da se u Dubrovniku osnuje isusovački kolegij. Stjepan Krasić (cur.), *Seraphinus Maria Cerva, Bibliotheca Ragusina in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur, IV. Zagrabiae MCMLXXX: 286*, datira njegov osnutak (*Collegium Ragusinum*) tek 1658. Prema Vladimiru Horvatu (*Bartol Kašić - otac hrvatskoga jezikoslovlja*. Zagreb, 1999: 69), prva isusovačka postaja (tj. *residenza*) osnovana je u Dubrovniku 1604., a humanistička škola (gimnazija) s predavanjima iz filozofije i moralke tek školske godine 1619/1620. *Collegium Ragusinum* je bio njen nastavak. N. Bobadilla (1509-1590) bio je jedan od prvih suradnika Ignacija de Loyole (1491-1556) Tada je posjetio i Zadar, Pulu i Trebinje.

¹³⁴ G. Fragnito, *La Bibbia al Rogo*: 96.

¹³⁵ Usp. G. Fragnito, *In museo e in villa*: 111, 152. Iz rujanskog pisma G. Fragnito citira samo: *A Giuppana stanno senza timore Don Pellegrino et Francesco, l'uno attende a dipingere quel povero luoco, et l'altro a far delle vigne*. Iz lipanjskog pisma citira još manje: *Nell'estate del 1559, incuranti delle frequenti scorrerie dei turchi, Pellegrino Brocardo e Francesco della Volpaia facevano "cose stupende a tutta Morlacchia"*. O ruševnom stanju bivšeg ljetnikovca vidi: Aida Cvjetković, »Prošlost i sadašnjost otoka Šipana.« *Dubrovački horizonti* 39 (1999): 166-176. Na str. 171 piše: »Ljetnikovac Biskupovo izgrađen je na posjedu dubrovačkog nadbiskupa nasred polja, na lokalitetu nazvanom Biskupija. U njemu se odmarao nadbiskup Beccadelli ...». Kako mi je Aida Cvjetković telefonski saopćila, od slike nije ostalo gotovo ništa.

¹³⁶ Kako je neizravno razvidno iz Beccadellijeva odgovora od 10. ožujka 1560., isti je biskup poslao u Dubrovnik neku sliku s molbom da se restaurira. Vjerojatno je to uradio Brocardo, jer u Dubrovniku nije tada bilo drugih restauratora (usp. G. Fragnito, *In museo e in villa*: 112, 153).

¹³⁷ Usp. V. Horvat, *Bartol Kašić*: 69.

za *Dalmatina a noi altri Italiani è un poco aspretta*.¹³⁸ Vijest o novom papi već je početkom siječnja 1560. stigla i u Dubrovnik.¹³⁹ To je otvaralo put za njegov povratak u domovinu. Iz kog je razloga Beccadelli javio 19. siječnja iste godine F. Gheriju, biskupu Ischie i tajniku rehabilitiranog kardinala G. Moronea da su neki čelnici Republike *più malefici che charitativi*,¹⁴⁰ nije poznato (možda su shvatili da kani otići, pa su poduzeli što su mogli da to osujete). Vjerojatno je ta vijest uzбудila i neke njegove prijatelje u Italiji, pa ih je Beccadelli umirio pismom Gheriju od 30. svibnja, kojim mu je stavio na znanje da se za sve što trebaju iz Dubrovnika mogu ubuduće obraćati Bolognjcu Guglielmu Dondinu, tj. bivšem članu njegove *famiglie* koji, kao službenik Republike, ostaje do daljnjeg u Dubrovniku.¹⁴¹ Istog se dana javio Gualteruzziju izražavajući žalost što su mnoge kuće njegovih prijatelja u rodnom mu gradu (Bologni) “puste”, jer su oni (kao npr. *conte* Giorgio Manzoli) u međuvremenu umrli.¹⁴² Odlazeći iz Dubrovnika Beccadelli je ispevao vjerojatno svoj najljepši sonet (*Per la partita da Ragusa*), najvjerojatnije dok je brod klizio po mirnim vodama uz obalu dragog mu Šipana. Torbarina ga donosi u izvorniku i u vlastitom, proznom prijevodu¹⁴³ (za kongenijalni prepjev V. Nazora *Pri odlasku iz Dubrovnika*).¹⁴⁴ Točan datum te plovidbe nije poznat (Torbarina bilježi samo “u leto godine 1560, po divnom julskom vremenu”).¹⁴⁵ S njim su napustili Grad najvjerojatnije i svi preostali članovi njegova Dvora (to sigurno znamo samo za A. Gigantija i P. Brocarda).

Znamo sigurno da je 17. kolovoza Beccadelli boravio u Bologni, odakle je zamolio F. Gherija da poradi kako bi biskup Gabriele Paleotti (1522-1597) povećao plaću vrsnom znanstveniku Ulissu Aldrovandiju (1522-1605) *d'età di 35 (!) anni, ma tanto ardente*.¹⁴⁶ Par dana kasnije (Pradalbino, 22.

¹³⁸ J. Torbarina, »Fragmenti«: pismo 73.

¹³⁹ J. Torbarina, »Fragmenti«: pismo 77 od 11.1.1560.

¹⁴⁰ J. Torbarina, »Fragmenti«: pismo 78.

¹⁴¹ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 71, 96, 209.

¹⁴² G. Fragnito, *In museo e in villa*: 96.

¹⁴³ J. Torbarina, »Jedan dubrovački arhibiskup«: 189-190.

¹⁴⁴ J. Torbarina, *Kroatističke rasprave*: 352-353.

¹⁴⁵ J. Torbarina, »Jedan dubrovački arhibiskup«: 189.

¹⁴⁶ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 205, donosi da je taj liječnik i prirodoslovac, koji je 1568., kao sveučilišni profesor u Bologni, osnovao tu prvi botanički vrt, bio Beccadellijev najbliži susjed (stanovao je u ulici *Vivaro de' Pepoli*, na koju je izbijao pobočni dio jedne od kuća obitelji Beccadelli).

kolovoza) javlja Gualteruzziju da se šeta lijepim krajolicima svoje i njegove prve mladosti s osjećajem beznadne samoće.¹⁴⁷ Pošto želi da za života (ima samo 59 godina) osigura svome vjernom Gigantiju starost, pobrinuo se da mu, uz već jednu na Cipru, osigura u Italiji još jednu crkvenu nadarbinu, kako informira 9. listopada istog Gualteruzzija.¹⁴⁸ Gigantija će se sjetiti i u svojoj oporuci sastavljenoj 1566.¹⁴⁹ No Beccadelli nije smio duže boraviti izvan Rima, jer se tu trebalo odlučiti tko će ga naslijediti u Dubrovniku. U logističke svrhe poslao je stoga 9. studenoga u Rim vjernog P. Brocarda¹⁵⁰ koji je isposlovaao, da ih sâm kardinal G. Morone primi u svoju palaču u Santa Maria in Trastevere. Beccadelli je to rado prihvatio, tim prije što je Morone bio mudar čovjek koji se nije kanio ponašati revanšistički. Iz te se osame javio 18. prosinca F. Martelliju¹⁵¹ i mnogima drugima: tako, 29. prosinca P. Sadoletu u dragi mu Carpentras,¹⁵² 19. travnja G. A. Fantiju,¹⁵³ 9. kolovoza Galeazzu Florimonteu¹⁵⁴ i još nekima (tako 22. veljače 1561. Paulu Sacratiju,¹⁵⁵ s kim kanda nije 22 godine kontaktirao, tj. od 1539., kad su zajedno ponovili Petrarcin uspon na Mont Ventoux). Iz svih pisama izbija njegovo uvjerenje da se vlast u Rimu birokratizirala, jer na mjestima gdje su nekad sjedili vrsni humanistički obrazovani teolozi sad se nalaze tehнократи, tj. uglavnom pravници koji o književnosti jedva da imaju pojma. U ranu je jesen 1561. to dokoličarenje prestalo: papa Pio IV. ga je poslao kao legata u Trento na Koncil koji se nakon dužeg prekida trebao sastati na završne sjednice (do čega je došlo tek 18. siječnja 1562. god.). Beccadelli je stigao u Trento (čini se u pratnji A. Gigantija) već krajem rujna 1561. Njegova se veza s Brocardom tada prekida, jer on ostaje u Rimu, vjerojatno u *famili*

¹⁴⁷ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 85, 105.

¹⁴⁸ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 159-160, 202.

¹⁴⁹ Beccadelli mu je oporučno ostavio mali stan (s dvije velike sobe) u svojoj palači na *Piazza Santo Stefano*, tj. u kući u kojoj je obojici od 1560. bilo prebivalište. U jednoj od tih soba nastao je postupno Gigantijev privatni muzej kome je Gigliola Fragnito posvetila peto poglavlje svoje knjige (G. Fragnito, *In museo e in villa*: 159-214).

¹⁵⁰ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 112, 153.

¹⁵¹ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 87-88, 106.

¹⁵² G. Fragnito, *In museo e in villa*: 36, 56.

¹⁵³ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 87, 106.

¹⁵⁴ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 87, 106.

¹⁵⁵ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 37, 56.

Moronea.¹⁵⁶ Kako u Trentu nije skoro tri mjeseca imao mnogo ozbiljnog posla, bavio se omiljenim petrarkističkim studijama, o čemu izvještava 20. studenoga C. Gualteruzzija.¹⁵⁷ Na Koncilu je upoznao i neke *patres consiliares* iz Hrvatske (tako tada pečujskog biskupa Jurja Draškovića i kontroverznog polikonvertita Andriju Dudića, koji je navodno dobro poznao R. Polea i putovao s njim u London),¹⁵⁸ o čemu je, osim o Dudiću, Beccadelli obavijestio Kneza i Senat Dubrovačke Republike.¹⁵⁹ Beccadelli je ostao u Trentu sve do svibnja 1563. kad je, vjerojatno s papinom dozvolom, napustio još nedovršeni Koncil i otputovao u Firenzu. U relativno slobodnim danima između plenarnih sjednica Beccadelli je revidirao prvu verziju svoje Petrarcine biografije, o čemu je izvijestio 20. studenoga 1562. C. Gualteruzzija moleći ga u šaljivom tonu da to zadrži za sebe, jer ima ljudi koji bi takvu “neozbiljnost” mogli iskoristiti da napakoste obojici.¹⁶⁰ Kako nije bio ekstremist, Beccadelli je bio izabran u komisiju koja je trebala pripremiti tekst novog, blažeg Indeksa. U tom je poslu uživao i potporu toskanskih vlasti, kako se razabire iz prilično jasno formuliranog dopisa njegova dobrog znanca, suca vrhovnog suda (tal. *auditore*) u Firenzi Lelija Torellija, od 7. studenog 1562.¹⁶¹ Smisao mnogo jasnijeg Beccadellijeva odgovora od 26. studenoga¹⁶² jest da cijela stvar “ide naprijed” prema cilju koji se može braniti.¹⁶³

¹⁵⁶ Usp. G. Fragnito, *In museo e in villa*: 113-114, 153-154. Brocardo je, na zagovor Moronea, dobio preko Carla Viscontija, biskupa Ventimiglie, najvjerojatnije kanoničku čast u tom mjestu (u rodnoj Liguriji). No u jesen 1563. nalazio se još u Rimu, jer ga pismom od 22. rujna iz Firenze Beccadelli moli da pomogne njegovu vikaru Šimunu Menčetiću, koji se po nekom sudskom poslu u Apostolskoj komori zatekao u Rimu (poznavali su se iz Dubrovnika; Brocardo ga je trebao ukonačiti i naučiti ga *ad andare per Roma*).

¹⁵⁷ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 88, 106.

¹⁵⁸ J. Torbarina, *Kroatističke rasprave*: 269-270.

¹⁵⁹ Prema Torbarini, Dudić je preveo Beccadellijev životopis kardinala Polea na latinski i objavio ga 1563. u Veneciji. Netočan je podatak da su Pole i Dudić dospjeli u Englesku na dvor Marije Stuart: u Londonu je tada vladala Marija Tudor!

¹⁶⁰ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 51, 63. Preporučio mu je: *Questi secreti del Concilio non si vogliono dir ad altri, che non fussimo tolti sospetti*. Imao je pravo, iako sigurno nije znao da će nepoznati dojavnik poslati u Rim izvještaj u kome između ostalog stoji da tu djeluje neki biskup (*episcopus quidam*) koji sebi dopušta *id vanum sectatus studium Petrarcam est interpretatus, idque dum Tridentina synodo interesset* i ne stidi se govoriti *se musarum vulgarium vanitatum servum esse (non erubescit)*.

¹⁶¹ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 100, donosi ga skoro *in extenso*.

¹⁶² G. Fragnito, *In museo e in villa*: 100-101.

¹⁶³ Torelli je predlagao da se na Indeks stave samo knjige heretika koji dogmatiziraju *ex professo* a ne neutralna djela istih, npr. znanstvene knjige iz matematike, rječnici i gramatike stranih

Svi biografi navode da je toskanski veliki vojvoda Kozmo (tal. *Cosimo*) I. de' Medici (1519-1574) zamolio Beccadellija da bude kućni učitelj (tal. *precettore*) njegova (po nekima tek jedanaestogodišnjeg) sina Ferdinanda (1549-1609; naslijedio je na vlasti starijeg brata Franju, 1587.), koji je trebao postati kardinal. Beccadelli se nalazio u Firenzi sigurno 21. kolovoza 1563., jer je tada odatle zamolio svog nekadašnjeg učenika kardinala Ranuc-cia Farnesea da izradi imenovanje hrvatskog franjevca Vice Paletina (Korču-la, oko 1508.- Korčula, 1575.) za "ilirskog" penitencijara (tj. stalnog is-povjednika) u bazilici sv. Petra u Rimu; za uzvrat bi mu taj bivši konkvista-dor trebao poslati materijale "o zgodama onih ljudoždera" (misli na mek-sičke domoroce).¹⁶⁴ Kozmo I. je Beccadelliju stavio u izgled, netom bude izabran novi nadbiskup za Dubrovnik, jednako časnu dužnost u Pisi, do čega

---

jezika i sl. A što se tiče erotskih knjiga, neka se slijedi uhodana stara praksa (*Et quanto alle dis-honestà et obscenità lasciare li lettori alla loro coscienza, come sono stati per il passato, che s'è contentata la chiesa che de vescovi et predicatori et confessori sia questa cura. Et li frati o preti che sono ripresi o nel Decamerone o altrove se sono buoni hanno a ridersene se sono rei hanno ad emendarsi*). Beccadelli mu je odgovorio (G. Fragnito, *La Bibbia al Rogo*: 100-101), zahvalivši mu na pismu u kome *prudentermente, come suole, discorre sopra quel beato indice ro-mano, alla correctione del quale con parecchi altri prelati fui deputato ancho io già alcuni mesi. Et per che l'opera è faticosa et bisogna voltare di molte carte, però non è ancho compita. Tutta-via, se le va appresso et s'è molto inanzi et apunto s'è presa la strada che V. S. mostra nella sua lettera. Et spero in Dio che ne resteranno li buoni sodisfatti, procedendosi con quella equità et discrezione che si conviene. Ben è vero che non mancano solfanelli et protettori di chi fece quell'opera, tanta semola porta la farina di questa carne! Pur, come ho detto, si va innanzi*. Gi-gliola Fragnito (G. Fragnito, *La Bibbia al Rogo*: 100), sažimlje Beccadellijev značaj u ovom pitanju pozivajući se na najnoviju literaturu ovim riječima: *...si trattò del risultato di un lavoro collegiale. Sono, tuttavia, illuminanti le reazioni ai provvedimenti di Paolo IV in materia di cen-sura libraria di uno fra i membri più autorevoli della commissione, l'arcivescovo di Ragusa Lu-dovico Beccadelli, cui viene riconosciuto un ruolo di spicco nell'elaborazione del nuovo indice*. U nastavku upućuje na njegovo promptno reagiranje na zabranu hrvatskih prijevoda Biblije (u god. 1559.).

¹⁶⁴ G. Fragnito, koja ne pozna njegovo prezime ni životopis (V. Paletin se najprije borio u španjolskoj vojsci protiv Indijanaca a kasnije je, u 33. godini, ušao 1541. u dominikanski red u Meksiku i studirao 1546. teologiju u Bologni; usp. natuknicu u: *Hrvatski leksikon*, II. Zagreb, 1997: 226), donosi dva ulomka iz tog pisma (G. Fragnito, *In museo e in villa*: 157): *Il piacere c'ho sempre havuto delle cose del mondo nuovo mi fa anche amare le persone che l'hanno prati-cato, et ne rendono buon conto*; Beccadelli se nada da će mu se *Vincenzo da Curzola* znati revanširati (*m'intratenga alle volte con qualche historia di quei Cannibali*). O V. Paletinu vidi još: Mirjana Bobić-Polić, »Un intento de clasificación de la obra "Tratado del derecho y justicia de la guerra che tienen los reyes de España contra las naciones de la India Occidental.« *Studia Romanica et Anglica Zagrabiensia* 29-30 (1984-1985): 251-270; Franjo Šanjek i Mirjana Bobić-Polić, *O pravu i opravdanosti rata što ga španjolski vladari vode protiv naroda Zapadne Indije*. Zagreb, Globus, 1994.

nije došlo i Beccadelli se morao zadovoljiti s mnogo manje uglednim mjestom prepošta, tj. predsjednika kanoničkog zbora u Pratu (oba su se grada nalazila u Velikom Vojvodstvu Toskani).¹⁶⁵ Čini se da su Kozmove dobre namjere naišle na otpor u Rimu: iako je bio mnogo blaži nego Pavao IV., ni Pio IV. nije bio naročito sklon Beccadelliju (nije ga toliko naljutila njegova oštra javna kritika na Koncilu biskupa koji slabo mare za svoje biskupije i privatna, koja se ticala njega kao Beccadellijeva prethodnika u Dubrovniku, koliko činjenica što je Beccadelli na Koncilu bio jedan od vodećih otaca koji su se zalagali za *ius divinum*, što se moglo shvatiti kao napad na papin primat). K tome, vodeći krugovi Crkve u Pisi i tamošnji građani nisu željeli "tuđinca" nego sugrađanina. Beccadelli je par tjedana boravio u Pisi da ga vide, ali bez uspjeha. Poznata su dva njegova pisma iz Pise: G. A. Fantiju, od 15. ožujka 1564.,¹⁶⁶ i G. Dondiniju, od 4. svibnja iste godine, u Dubrovnik. Ovo drugo je neobično važno jer u njemu Beccadelli obavještava vrlo samouvjereno svog bivšeg službenika kako je njegova linija, donošenjem novog Indeksa, pobijedila i kako je, na osnovi pratećih uredbi, cijeli katolički episkopat reintegriran u svojim bitnim pravima.¹⁶⁷

Kako se čini, Beccadelli se malo iza toga vratio na svoj posao u Firenze, gdje dokumentirano boravi (velik broj pisama) najmanje do 3. veljače 1565. kada moli papinog komornika Julija Colonna, da mu prvom zgodnom prigodom ishodi papin blagoslov, kako bi bio siguran da se ne nalazi u njegovoj nemilosti (*di non esser in mala gratia di Sua S.tà*).¹⁶⁸ Odgovora, što znamo, nije primio. Za Dubrovnik je u tom periodu došlo do značajne odluke: nakon mnogo natezanja i intriga sa strane nekih pojedinaca iz dubrovačke Crkve, papa je konačno 17. studenoga 1564. posvetio za dubrovačkog nadbiskupa Kalabreza Krizostoma Calvinija, dotadašnjeg opata benediktinskog samos-

¹⁶⁵ *Prepošt* (kaže se i *prepozit*) zamjenjuje biskupa ako ne postoji vikar.

¹⁶⁶ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 89, 106.

¹⁶⁷ Usp. G. Fragnito, *La Bibbia al Rogo*: 101. *Dopo la pubblicazione dell'indice tridentino Beccadelli commentava: "a Roma è pubblicato il novo Indice de libri prohibiti, moderato insomma, come fu ordinato a Trento, et è ridotto molto al ragionevole. In questo non si tien conto di stampe, nè di stampatori, se non de libri heretici. Delli scandalosi si lascia la cura a gli ordinarii"* (lettera a G. Dondino, Pisa 4 maggio 1564, Biblioteca Palatina, Parma, Ms. Pal. 1015/3, f. 14v). G. Fragnito ističe da taj i drugi dokumenti sile istraživače da tvrdnje koje je povjesnik Tridentskog koncila Paolo Sarpi iznio, optužujući Beccadellija da se protivio reviziji Indeksa iz 1559., treba uzeti s velikim oprezom (upućuje na novo izdanje *Istoria del Concilio Tridentino*. Firenze, 1966: 598-599).

¹⁶⁸ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 89, 107.

tana sv. Jakova kod Dubrovnika, koji je od četiriju imena koja je Beccadelli predložio, ne insistirajući ni na jednom a ni na svoj četvorci, vjerojatno izabran poglavito s razloga što je znao hrvatski (*per havere la lingua del paese*). Beccadelliju je, privatno, on bio najdraži.¹⁶⁹ Beccadelli mu je iz Firenze 2. prosinca 1564. čestitao i predložio mu, ako treba auditora, *Messer Antonio da Curzola, ch'è pratico delle genti, et sa la lingua*.¹⁷⁰

Gdje se nalazio i što je radio Beccadelli između citiranog zadnjeg pisma iz Firenze i prvog sačuvanog pisma iz Prata (upravljenog 19. rujna 1565. K. Calviniju u Dubrovnik),¹⁷¹ nije poznato. G. Fragnito pozna jedno pismo Ugolina Grifonija (Rim, 27. travnja 1565.), upućeno knezu ("velikovoždici") Franji de' Medici, u kojemu izlaže da bi javno mnijenje u Rimu jedva primilo da Beccadelli prati svog učenika kad kao kardinal prvi put dođe u Rim; iako se cijene njegove vrline (...è tenuto Prelato di buone qualità e costumi e molto esemplare da essere in compagnia di S. S.ria Ill.ma e R.ma...), ipak je poznato da nešto između njega i pape nije u redu, a sasvim je sigurno da bi se Beccadelli i papa mogli negdje u Rimu sresti. Kako je Grifoni odani podanik Kozma I. (navodi se kao *maestro d'Altopascio*, pri čemu nije jasno što *maestro* zapravo znači), on vrši samo svoju podaničku dužnost, a odluku prepušta *alla prudentia sua*.¹⁷² Iz tona ovog dopisa, kao i iz loše sudbine Beccadellijeve zamolbe od 3. veljače iste godine, može se zaključiti da je Kozmo I. tek tad shvatio da mora na fini način otkazati Beccadelliju i "utješiti" ga mjestom u Pratu, kad već Pisa "ne ide". Beccadelliju to nije bilo krivo: on je želio samo mir. Tako je između ostalog pisao G. A. Fantiju (koji mu je ostao vjeran do kraja, kao jedan od sve rjedih prijatelja i poštovalaca) iz Prata 10. travnja 1570.:¹⁷³ *...Io spesso volo co'l pensiero a Pradalbino ove havrei caro di finir questo poco che m'avanza*, tim prije što je, nastupom Pija V., Rim postao "siromašniji književnicima nego što je ikad bio" (*piu povera de' letterati che fusse mai*), kako piše P. Manuzio svom sinu Aldu mlađem, tj. bratu Girolama koji je umro u Dubrovniku kao učenik 1559. god.

¹⁶⁹ Usp. J. Torbarina, »Jedan dubrovački arhibiskup«: 191.

¹⁷⁰ J. Torbarina, »Fragments«: pismo 94.

¹⁷¹ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 90, 107.

¹⁷² G. Fragnito, *In museo e in villa*: 106-107.

¹⁷³ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 90, 107.

Ludovico Beccadelli je umro 17. listopada 1572. u Pratu. Pokopan je, kako je želio, u Bologni, u crkvi sv. Stjepana, u kapeli sv. Martina koju je bio dao restaurirati i oslikati od poznatog bakroresca i slikara Julija Bonasonea (1569-1571). Inventar njegove imovine obavljen je 30. ožujka 1573., nakon čega je izvršena oporuka.¹⁷⁴ A. Giganti, koji je po njegovoj smrti postao članom *famili*e tad već kardinala Gabriela Paleottija (komu je također vjerno služio u Bologni i u Rimu do njegove smrti 1597.), autor je prve poznate Beccadellijeve biografije (*Vita di Monsignor Lodovico Beccadelli, arcivescovo di Ragusa*), koja je prvi put objavljena tek 1797. god.¹⁷⁵ u citiranom djelu G. Morandija.¹⁷⁶ Uza sva njegova pomanjkanja, katolički povjesničar Hubert Jedin, autor jedne od mnogotomnih povijesti Crkve (čiji se hrvatski prijevod upravo dovodi kraju), ocjenjuje ga uglavnom pozitivno u jednoj svojoj mladenačkoj monografiji, prevedenoj na talijanski.¹⁷⁷

¹⁷⁴ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 99.

¹⁷⁵ G. Fragnito, *In museo e in villa*: 162, 205, 99.

¹⁷⁶ G. Morandi, *Monumenti*, I: 1-68.

¹⁷⁷ Hubert Jedin, *Il tipo ideale del vescovo secondo la riforma cattolica*. Brescia, 1950: 49-61. O Beccadellijevoj ulozi na Tridentskom koncilu vidi također: Hubert Jedin, *Das Konzil von Trient. Ein Überblick über die Erforschung seiner Geschichte*. Rom, 1948: 160 ss.

SOME NEW DATA ON LODOVICO BECCADELLI, ARCHBISHOP OF DUBROVNIK

ŽARKO MULJAČIĆ

Summary

Having brought to light some new details on Lodovico Beccadelli (1501-1572), the archbishop of Dubrovnik, and his contributions to the development of Italian-Croatian literary and cultural relations, the aim of this paper is to stimulate future research in a number of neglected directions.

The time frame of Beccadelli's activity (1535-1572) coincides with a number of significant events and meetings: Worms and Regensburg (1541), Speyer (1542), the twice convened Council of Trent (1545-1563), and Augsburg (1555). In a number of them he himself played an active role or was thoroughly informed about by his protectors and associates, Cardinals P. Bembo, G. Contarini, G. Morone, J. Sadoletto, and R. Pole. The figures in this circle were often labelled as sympathizers of Lutheranism and "the Emperor's men," merely because they agreed with Emperor Charles V and his successors that the successful defence of Europe against the Ottomans lay in the confessional reconciliation of Germany. Almost all of them stood against the stern principles of the *Index Librorum Prohibitorum*, and acted in favor of the Scriptures in the vernacular.